

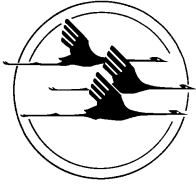
Pakolaisten asuminen ja palvelut

Omaan kotiin -hankkeen tutkimusraportti

Maria Pikkarainen ja Sirkku Wilkman

**Web Reports 36
Siirtolaisuusinstituutti
2008**

Siirtolaisuusinstituutti

Suomen Pakolaisapu | Finnish Refugee Council | Finlands Flyktinghjälp

Euroopan pakolaisrahasto

Pakolaisten asuminen ja palvelut

Omaan kotiin -hankkeen tutkimusraportti

Maria Pikkarainen ja Sirkku Wilkman

Webreports No 36

Siirtolaisuusinstituutti 2008

Sisällys

Saatteeksi	4
Johdanto	5
Maahanmuuttopolitiikasta	6
Aineisto	8
Pakolaistilastot ja pakolaisten sijoittuminen kuntiin	9
Turvapaikanhakijat	9
Kiintiöpakolaiset	11
Analyysi kyselyn tuloksista	12
Pakolaisille tarjotut asumistukipalvelut	13
<i>Päätelmät asumistukipalveluista</i>	<i>16</i>
Yhteistyö pakolaisten asumisasioissa	17
<i>Päätelmät yhteistyöstä</i>	<i>19</i>
Pakolaisille järjestetty asumiskoulutus	19
<i>Päätelmät asumiskoulutuksesta</i>	<i>22</i>
Pakolaisten asumisongelmat	23
<i>Päätelmät asumisongelmista</i>	<i>27</i>
Kuntien käytännöt pakolaisten sijoittamisessa	29
<i>Päätelmät sijoittamiskäytännöistä</i>	<i>30</i>
Pakolaisten tiedon saanti omien verkostojen kautta	31
<i>Päätelmät tiedon saannista</i>	<i>34</i>
Loppupäätelmät	35
Liitteet	

Saatteeksi

Tutkimusraportti kuuluu Suomen Pakolaisavussa 1.12.2007–30.6.2008 toteutettuun Omaan kotiin -hankkeeseen. Hankkeessa pyrittiin edistämään Suomeen turvapaikanhakijoina tai pakolaisina tulleiden kotoutumista sekä vähentämään tietämättömyydestä johtuvia konflikteja asuinalueilla. Hanke järjesti pakolaisille ja turvapaikanhakijoille koulutusta muun muassa seuraavista teemoista: vuokralaisten oikeudet ja velvollisuudet, erilaiset asumisen taidot (siivous, yhteisten tilojen käyttö) turvallisuus asumisessa sekä naapuruuden merkitys. Myös pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleville tarjottiin hankkeen aikana uusia työkaluja ja monikulttuuriseen asumiseen liittyen. Projekti toteutettiin KOTILO-projektin yhteydessä Helsingissä, Tampereella, Ylöjärvellä ja Turussa. Yhteistyökumppaneina hankkeessa olivat Siirtolaisuusinstituutti, Tampereen kaupungin ulkomaalaistoiminta, Ylöjärven kaupunki, Turun kaupungin ulkomaalaistoimiston KOTO-toiminta ja Helsingin vastaanottokeskus. Hanke sai rahoitusta Euroopan pakolaisrahastosta (ERF). Tämän raportin ovat toteuttaneet Siirtolaisuusinstituutin tutkijat Maria Pikkarainen ja Sirkku Wilkman.

Johdanto

Maahanmuuttajien osuus Suomen väestöstä on edelleen pieni, mutta uusien tulijoiden määrä kasvaa nopeasti. Vuonna 2007 Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui 132 708 ulkomaan kansalaista, mikä on yli 10 000 henkilöä enemmän kuin vuotta aiemmin. Euroopan ulkopuolelta tulleita oli noin 46 000. Työministeriön vuoden 2005 tiedon mukaan koko maassa 1990-luvulla saapuneita kuntiin sijoitettuja pakolaisia oli yhteensä 23 969, kun vuonna 1995 vastaava luku oli vain 10 231. Tilastot kertovat siis maahanmuuttajien määrän lisääntymisestä, mutta myös kuntien palveluiden, kuten asunto- ja sosiaalipalveluiden maahanmuuttaja-asiakasmäärän kasvusta. Kun asiakkuudet lisääntyvät, erilaisten palvelujenkin tarve kunnissa kasvaa. Kunnissa selvitetään muun muassa uusien maahantulijoiden opastuksen ja ohjauksen tarve sekä kerrotaan heille tarjolla olevista palveluista. Maahanmuuttajien kotouttaminen on kokonaisuudessaan monitahoista toimintaa, jossa täytyy huomioida elämän eri osa-alueet ja maahanmuuttajien erilaiset taustat.

Oma koti ja asuminen ovat elämän perussisältötekijöitä, joilla on tärkeä vaikutus hyvän arjen toteutumiseen. Asumisen kautta maahanmuuttaja kokee kuuluvansa yhteiskuntaan, mikä taas osaltaan vahvistaa henkilön identiteettiä uudessa asuinmaassa. Pakolaisten asumista voidaan siis tarkastella sekä yksittäisten tulijoiden että koko yhteiskunnan hyvinvoinnin kautta. Maahanmuuttajien asumiseen liittyvien ratkaisujen tulisi siksi olla kotouttamista tukevia ja pitkällä tähtäimellä myös henkilöiden hyvinvointiin tähtäviä. Uudet tulijat tarvitsevat monenlaista tietoa asumisesta, jotta heidän kotoutumisensa Suomeen onnistuisi, ja heillä olisi tasavertaiset mahdollisuudet toimia uudessa kotimaassaan. Tietoa suomalaisesta asumisesta tulisi antaa jo heti maahantulovaiheessa. Suomessa esimerkiksi taloyhtiöiden järjestyssäännöt on tehty suojaamaan asukkaiden oikeuksia sekä lisäämään yleistä asumisviihtyvyyttä, eikä maahanmuuttajan oma kulttuuritausta poista velvollisuutta elää asuinyhteisöjen yhteisiä sääntöjä ja määräyksiä huomioimatta. Monissa tapauksissa lähtömaan asumiskulttuuri voi poiketa huomattavasti suomalaisesta yksityisyyttä arvostavasta tavasta elää. Euroopan ulkopuolelta tulleilla maahanmuuttajilla voi esimerkiksi olla vaikeuksia sisäistää suomalainen käsitys yksityisen ja yhteisen tilan rajoista. Tärkeä avain kotoutumiseen on tietous omista oikeuksista ja velvollisuuksista sekä siitä, miten uudessa kotimaassa eletään sääntöjä ja lakeja noudattaen.

Ulkomaalaisten maahanmuutto erilaistaa osaltaan asumistarpeita Suomessa. Yksi haaste asumisessa ja kotouttamisessa on kehittää tapoja, joilla jo olemassa olevaa tietoa pakolaisten asumisesta saadaan asumisen alalla toimivien käyttöön. Omaan kotiin -hankkeen tutkimuksen tavoitteena oli koota tietoa siitä, miten kunnat ohjaavat pakolaisia itsenäiseen asumiseen ja selvittää maahanmuuttajien asumiseen liittyviä käytäntöjä. Lisäksi tutkimuksessa tuodaan esille pakolaisten asumiseen liittyviä ongelmia ja pakolaisten käsityksiä suomalaisesta asumiskulttuurista. On tärkeää saada tietoa myös siitä, miten maahanmuuttajia kohtaavien tahojen, kuten sosiaalityöntekijöiden, asumisneuvojen, ohjaajien ja muiden pakolaisia työssään tapaavien ammattilaisten sekä järjestösektorilla toimivien yhteistyötä voitaisiin kehittää. Samalla pitää muistaa, että maahanmuuttajia ei voi niputtaa samaan joukkoon asumisenkaan suhteen, vaan asumiseen liittyvät tarpeet ovat usein yhtä yksilöllisiä kuin kantaväestölläkin.

Maahanmuuttopolitiikasta

Maahanmuuttopolitiikka ja -hallinto Suomessa ovat vuonna 2007 laaditun hallitusohjelman mukaan keskitetty sisäasiainministeriöön ja niistä vastaa Eurooppa- ja maahanmuuttoministeri Astrid Thors. Sisäasiainministeriö ohjaa Maahanmuuttovirastoa sekä työvoima- ja elinkeinokeskuksia, joilla on alueellinen vastuu maahanmuutto- ja kotouttamisasiosta. TE-keskusten (15) työvoima-osastoilla on nimetyt maahanmuuttoasioiden vastuhenkilöt. Työvoimatoimistot yhdessä TE-keskusten kanssa vastaavat maahanmuuttajien kotoutumista edistävien ja heitä tukevien työvoimapalvelujen, luku- ja kirjoitustaidon opetuksen ja perusopetuksen järjestämisestä. Lisäksi kunta järjestää kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä ja palveluja. Yleisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta on kunnalla. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta 1215/2005.)

Kotouttamislaki säädettiin vuonna 1999, ja sitä on muokattu useaan otteeseen 2000-luvulla. Kotouttamislain mukaan kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan tasavertaista osallistumista yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään. Tavoitteena on kaikkien aikuisten maahanmuuttajien pääseminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja koulutukseen perehdyttävään koulutukseen. Tarvittaessa heidät ohjataan ammatilliseen perus- ja täydennyskoulutukseen, josta he saavat sellaiset tiedolliset ja taidolliset valmiudet, joiden avulla he kykenevät tekemään omaa elämäänsä ja mahdollisen perheensä elämää koskevia suunnitelmia ja valintoja. Koulutuksen tehtävänä on lisätä maahanmuuttajan mahdollisuuksia hakeu-

tua tasavertaiseen vuorovaikutukseen suomalaisten kanssa. Lisäksi pyritään siihen, että maahanmuuttajat pystyvät ylläpitämään ja kehittämään omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä harjoittamaan uskontoaan. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta 1215/2005.)

Maahanmuuttajat ovat oikeutettuja kotoutumissuunnitelmaan kolmen vuoden ajan maahanmuutostaan, mikäli he ovat työmarkkinatukeen oikeutettuja työttömiä työnhakijoita ja/tai saavat toimeentulotukea. Alle 18-vuotias maahanmuuttaja kuuluu suunnitelman laatimisen piiriin, jos hän itse tai hänen vanhempansa pyytävät sitä tai kunnan viranomaiset katsovat sen olevan hänelle hyödyksi. Tammikuussa 2006 kotouttamislakia tarkennettiin siten, että kotouttamistoimenpiteitä voidaan jatkaa viiteen vuoteen saakka erityisistä syistä. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta 1215/2005.)

Kotoutumissuunnitelma tehdään joko työvoimatoimistossa tai kunnan kanssa yhteistyössä ja siihen kirjataan maahanmuuttajan ja hänen perheensä kotoutumista tukevat toimenpiteet. Maahanmuuttaja on pyrittävä ohjaamaan kotoutumista edistävään toimenpiteeseen kuukauden kuluessa suunnitelman laatimisesta lähtien. Suunnitelmakauden aikana selvitetään esimerkiksi suomen kielen opiskelumahdollisuuksia sekä sitä, miten muualla hankittu ammatti tai tutkinto voidaan rinnastaa suomalaisen työelämän vaatimuksia vastaavaksi, ja minkälaiselle mahdolliselle lisäkoulutukselle on tarvetta. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta 1215/2005.)

Yhdenvertaisuuslaki 21/2004 tuli voimaan Suomessa tammikuussa 2004. Lain tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaan kuuluvissa syrjintätilanteissa. Lain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Suomessa toimii myös vähemmistövaltuutettu ja syrjintälautakunta, joilla on oikeus saada yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan kuuluvilta viranomaisilta ja toiminnan harjoittajilta sekä niiden palveluksessa olevilta selvitys seikoista, jotka ovat tarpeen sen valvomiseksi, että mainitussa laissa säädetyn etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kieltoa noudatetaan, sekä etnisen yhdenvertaisuuden edistämistä koskevien toimenpiteiden suunnittelun ja toteuttamisen arvioimiseksi. (Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta 22/2004.)

Aineisto

Tutkimusta varten hankittiin tietoa pakolaisten asumispalveluista kyselyn (Liite 1) avulla. Kyselyn tarkoituksena oli kerätä tietoa vastaanottokeskusten ja pakolaisia vastaanottavien kuntien käytännöistä, joilla pakolaisia ohjataan itsenäiseen asumiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Saatekirje (Liite 2) ja linkki kyselylomakkeeseen Siirtolaisuusinstituutin kotisivuille (www.migrationinstitute.fi) lähetettiin helmikuussa 2008 sähköpostitse maahanmuuttajien ja pakolaisten asumisasioiden parissa toimiville henkilöille, kuten vastaanottokeskusten henkilökunnalle, pakolaisia vastaanottavien kuntien sekä eräiden kiinteistöyhtiöiden työntekijöille. Vastaajien yhteystiedot saatiin TE-keskuksilta sekä internetistä. Yhteensä saatekirjeitä lähetettiin 125 henkilölle, mutta sähköpostiviestejä palautui yhteensä 10 kappaletta. Osalle palautuneista viesteistä saatiin uusi sähköpostiosoite ja osa saatekirjeen saaneista vastaajista kehotti lähestymään muita henkilöitä lähettämällä heidän yhteystietonsa. Nämä huomioden saatekirje tavoitti ainakin 126 henkilöä, mutta absoluuttinen määrä jää selvittämättä, sillä tietoa kyselystä pyydettiin levittämään eteenpäin kaikille sopiville vastaajille. Vastausaikaa annettiin kaksi ja puoli viikkoa. Kun vastausaikaa oli jäljellä vajaa viikko, lähetettiin muistutussähköposti. Lopulliseen analyysiin mukaan otettavia vastauksia kertyi yhteensä 61 henkilöltä.

Pakolaistilastot ja pakolaisten sijoittuminen kuntiin

YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus vuodelta 1951 määrittelee pakolaiset. He ovat henkilöitä, jotka ovat kotimaansa ulkopuolella ja joilla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta. Esimerkiksi sota, luonnonkatastrofi tai köyhyys ei ole YK:n määritelmän mukainen pakolaisasemaan oikeuttava syy. Pakolaisia Suomessa ovat kiintiöpakolaiset, myönteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat sekä perheenyhdistämishojelman kautta saapuneet. Perheenyhdistämissopimus antaa alaikäisenä maahan saapuvalle, oleskeluluvan saaneelle oikeuden anoa vanhempiaan ja alaikäisiä sisarusiaan luokseen ja aikuiselle oikeuden anoa puolisoaan ja alaikäisiä lapsiaan. Suomen valtio kustantaa perheenjäsenen matkan Suomeen ja tulija on oikeutettu pakolaisten vastaanottopalveluihin.

Suomi on vuodesta 1973 lähtien vastaanottanut lähes 30 000 pakolaista; luku pitää sisällään kiintiöpakolaiset, myönteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat (oleskeluluvan myöntämisyyttä suojelu) ja perheenyhdistämisen kautta saapuneet henkilöt. Vuonna 2007 Suomeen tuli 1 793 pakolaista, heistä suurin osa saapui Somaliasta (515 henkilöä), Myanmarista (349), Irakista (179) ja Afganistanista (133). Pakolaisia on sijoitettu kaiken kaikkiaan yli 140 kuntaan. 2000-luvulla vastaanottaneita kuntia on ollut noin viitisenkymmentä. Kunnassa valtuusto päättää vastaanotosta. Vastaanottoa säätelee maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annettu laki. Valtio korvaa kunnalle pakolaisten vastaanotosta aiheutuvat kulut kolmen ensimmäisen vuoden aikana. Viimeisten 15 vuoden aikana eniten pakolaisia on sijoitettu Helsinkiin, Turkuun, Tampereelle, Vaasaan, Espooseen ja Vantaalle. Näiden kaupunkien osuus vastaa 42: prosenttia kaikista pakolaisista, jotka ovat tulleet Suomeen vuosina 1992–2007.

Turvapaikanhakijat

Turvapaikanhakijat ovat henkilöitä, jotka anovat kansainvälistä suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta. Turvapaikkahakemus tehdään heti maahan tullessa tai mahdollisimman pian

maahantulon jälkeen. Hakemuksen käsittelemisen ajaksi turvapaikanhakijalle järjestetään asuinpaikka sellaisesta vastaanottokeskuksesta, jossa on tilaa. Suomessa toimii 11 turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusta, joissa on yhteensä noin 1 600 majoituspaikkaa. Muutamia keskuksia on lakkautettu, koska turvapaikanhakijamäärät ovat pienentyneet. Turvapaikanhakijoiden vastaanoton kehittämisestä, suunnittelusta, ohjauksesta ja seurannasta vastaa sisäasiainministeriö, kun taas alueetasolla TE-keskukset ohjaavat ja seuraavat oman alueensa vastaanottoa. Vastaanottokeskukset ovat valtion, kuntien tai järjestöjen ylläpitämiä. Turvapaikanhakijat asuvat niissä oleskelulupahakemuksen käsittelynsä ajan. Perheille pyritään antamaan yhteinen huone. Vastaanottokeskusten yhteydessä toimii ryhmäkoteja, joihin majoitetaan alaikäisiä ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia; alaikäisille on varattu parisataa asukaspaikkaa.

Suomesta haki turvapaikkaa 1 505 henkilöä vuonna 2007, mikä oli kolmanneksen vähemmän kuin edellisenä vuotena. Hakijoista suurin osa oli Irakista (327 henkilöä), Venäjän federaatiosta (172), Serbiasta (139) ja Afganistanista (96). Alaikäisiä, ilman huoltajia tulleita saapui yhteensä 98 henkilöä ja eniten heitä tuli Irakista (27), Somaliasta (24) ja Afganistanista (13).

Turvapaikanhakija kutsutaan ensin puhutteluun poliisin luo, joka pyrkii selvittämään muun muassa turvapaikanhakijan henkilöllisyyden ja matkareitin. Tämä tapahtuu esimerkiksi lähettämällä sormenjälkivertailupyyntöjä eri EU-maiden viranomaisille. Dublinin sopimuksessa EU-valtiot ovat sopineet siitä, mikä maa on velvollinen tutkimaan turvapaikkahakemuksen, jos hakija on ollut useassa EU-maassa. Jos selviää, että hakija on ollut esimerkiksi Ruotsissa ennen Suomeen tuloaan, hänet pääsääntöisesti lähetetään Ruotsiin turvapaikanhakuprosessiin. Kielteisen päätöksen vuonna 2005 saaneista 55 prosentissa kyse oli niin sanotuista Dublin-tapauksista, joissa hakemuksen käsittely kuului toiselle EU-maalle, josta hakija oli jo aiemmin hakenut turvapaikkaa. "Eurodac-hitit" voidaan siis nopean käsittelyn jälkeen palauttaa maahan, jossa heidän sormenjälkensä on ensiksi rekisteröity.

Poliisikuulustelun jälkeen hakija kutsutaan turvapaikkapuhutteluun Maahanmuuttovirastoon. Puhuttelun jälkeen Maahanmuuttovirasto tekee asiassa päätöksen. Jos päätös on myönteinen, hakija saa yleensä joko pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan suojelun tarpeen vuoksi. Aikuisille oleskeluluvan saaneille myönnetään kuntapaikka jostakin kunnasta ja tuolloin vastaanottokeskuksen asiakkuus päättyy ja kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan alkaa. Vastaanottokeskuksen henkilökunta ja turvapaikanhakijan vastaanottava kunta hoitavat yhteistyössä

käytännön toimenpiteet kuntaan ja kuntalaiseksi siirtymiseksi. Kun alaikäiset, ilman huoltajaa tulleet lapset saavat oleskeluluvan, heidät sijoitetaan yleensä kuntien ylläpitämiin perheryhmäkoteihin, jotka ovat 8-paikkaisia. Kolme ryhmäkotia ja perheryhmäkotia toimii yhdistettyinä yksikköinä, joissa lapset voivat asua myös oleskeluluvan saamisen jälkeen.

Kiintiöpakolaiset

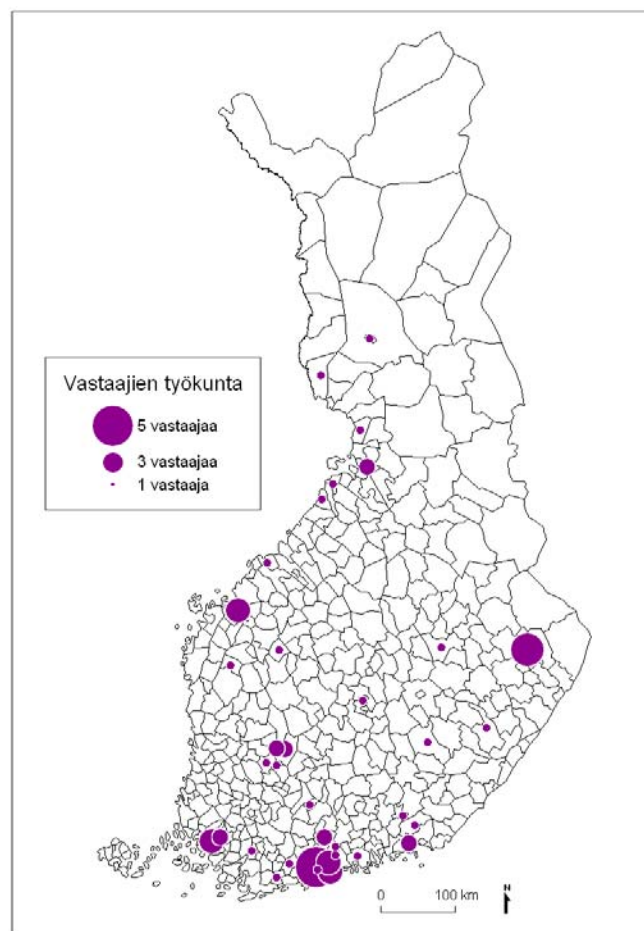
Suomeen otetaan pakolaiskiintiössä UNHCR:n (YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun virasto) pakolaisiksi katsomia henkilöitä tai muita kansainvälisen suojelun tarpeessa olevia ulkomaalaisia uudelleen sijoitusta varten. Kiintiön koko määräytyy vuosittain eduskunnan tekemän valtion talousarviota koskevan päätöksen yhteydessä; edellisten vuosien tapaan se oli 750 henkilöä vuonna 2007. Perusteena oleskeluluvan myöntämiselle Suomen pakolaiskiintiössä ovat muun muassa ulkomaalaisen kansainvälisen suojelun tarve kotimaahansa nähden, ulkomaalaisen uudelleensijoituksen tarve ensimmäisestä turvapaikkamaasta, vastaanoton ja kotoutumisen edellytysten jo tehty arviointi sekä oleskeluluvan myöntämisen esteettömyys, kuten yleinen järjestys ja turvallisuus tai Suomen kansainväliset suhteet.

Maahanmuuttovirasto ja sisäasianministeriö valitsevat vuosittain kiintiössä otettavat pakolaiset. Valinnat perustuvat yleensä pakolaisleireillä tehtäviin haastatteluihin, joissa selvitetään pakolaisen kansainväliseen suojeluun sekä uudelleen sijoittamisen tarpeeseen liittyviä tekijöitä ja kotoutumisen edellytyksiä. Samalla tarkistetaan muun muassa henkilö- ja koulutustiedot sekä ajantasaistetaan tiedot terveydentilasta kaikkien perheenjäsenten osalta. Haastatteluihin osallistuu myös suojelupoliisin edustaja. Delegaatio haastattelee vain niitä pakolaisia, jotka täyttävät uudelleensijoittamiskriteerit ja joita UNHCR esittää haastateltaviksi.

Kiintiöstä on vuosittain varattu 10 prosenttia kiireellisille tapauksille ja sellaisille henkilöille, joiden UNHCR on arvioinut olevan kiireellisen uudelleen sijoittamisen tarpeessa muun muassa pakolaisen turvallisuuden tai lääketieteellisen hoidon vuoksi. Nämä pakolaiset valitaan UNHCR:n asiakirjojen perusteella. Viime vuosien aikana suurin osa saapuneista kiintiöpakolaisista on ollut afganistanilaisia, iranilaisia, irakilaisia, somaleja ja sudanilaisia. Kiintiöpakolaisilla on Suomeen tullessaan valmiina jo varma oleskelulupa, kuntapaikka ja siellä asunto, eli he pääsevät suoraan kuntalaiseksi ja kunnan palvelujen asiakkaaksi.

Analyysi kyselyn tuloksista

Kyselyyn vastanneiden joukosta lähes puolet (30 henkeä) työskenteli kunnan sosiaalitoimessa, viidennes (12 henkeä) ulkomaalais- tai maahanmuuttotoimistossa tai vastaavassa, kymmenesosa (6 henkeä) kiinteistöyhtiössä ja yksittäisiä vastaajia oli vastaanottokeskusten, ryhmä- ja perheryhmäkotien sekä erilaisten järjestöjen, yhdistysten tai hankkeiden henkilökunnasta. Suurin osa (22 henkeä) vastaajista oli sosiaalityöntekijöitä, reilu neljännes (17 henkeä) ohjajia ja muut toimivat muun muassa esimiestehtävissä, koordinaattoreina, toimistotehtävissä tai kotipalvelutyöntekijöinä. Pääkaupunkiseudulla eli Helsingissä, Vantaalla, Espoossa ja Kauniaisissa työskenteli 12 vastaajaa, mutta kokonaisuudessaan vastaajat edustivat yhteensä 36:tta kuntaa (Kuva 1). Otoksen pienestä koosta johtuen vastauksia ei käsitellä alueellisesti, jotta vastaajat eivät ole tunnistettavissa.

Kuva 1: Kyselyyn vastanneiden (n=61) työpaikan sijaintikunta.

Pakolaisille tarjotut asumistukipalvelut

Vastaajilta tiedusteltiin heidän edustamansa tahon tarjoamia pakolaisten asumistukipalveluja. Kyselyyn vastanneista pakolaisasioiden parissa työskentelevistä lähes 90 prosenttia (53 henkilöä) ilmoittaa järjestävänsä pakolaisille tarvittaessa satunnaisia kotikäyntejä, mikäli asiakkaalla ilmenee ongelmia asumisessa (kysymys 4). Ne kunnat, joissa vastaajien mukaan tällaista palvelua ei tarjota, ovat suhteellisen pieniä ja sijaitsevat isomman niin sanotun keskuskunnan kupeessa. Kotikäynnit voivat saada alkunsa esimerkiksi asiakkaan toivomuksesta tai työntekijän näkemästä tarpeesta; toive saattaa tulla myös huoltoyhtiön kautta. Vastaajien mukaan kotikäynnillä käy yleensä ohjaaja, mutta esimerkiksi eräissä kiinteistöyhtiöissä asumisneuvontaa hoitaa lisäksi sosiaali-isännöitsijä. Vastaajista suurimman osan mielestä satunnaisilla kotikäynneillä annetaan pääsääntöisesti neuvontaa ja ohjausta. Eräs vastaaja tarkentaa, että tavoitteena on antaa henkilökohtaista opastusta esimerkiksi siivouksessa, kodinkoneiden ja pyykkituvan käytössä, jätehuollossa sekä taloyhtiön sääntöjen ymmärtämisessä. Vaikka heillä järjestysäännöt on käännetty asiakkaan äidinkielelle, niiden ymmärtäminen halutaan varmistaa käymällä ne ohjatusti läpi työntekijän kanssa. Erään yhdistyksen työntekijä kertoo, että jos asiakkaalla on ongelmia naapureiden kanssa, he ovat tulleet mukaan muun muassa talonyhtiön kokoukseen. Tulkkia käytetään kotikäynneillä tarpeen mukaan.

”Perhetyöntekijän tuki lyhytaikaisesti tiiviistikin ja muutoin tarvittaessa ja sosiaalityöntekijät myös tekevät kotikäyntejä etenkin kotoutumisen alussa, tukihenkilöitä/perheitä on myös käytetty.” (sosiaalityöntekijä, kunnan sosiaalitoimi)

”Valitettavasti asiat tulevat tietooni vasta siinä vaiheessa, jos naapurista tulee valituksia esim. jos asukkaat ottavat roikalla sähköä portaasta tai jotain muuta vastaavaa.” (asumisneuvoja, kiinteistöyhtiö)

Lähes kolmannes (18 henkeä) vastaajista järjestää pakolaisille tuettua asumista, jossa henkilökunta on läsnä tai vierailee asumistiloissa päivittäin (kysymys 3). Tällaista toimintaa löytyy eri kunnista, niin pienemmistä kuin suuremmista. Vastaanottokeskuksissa sekä ryhmä- ja perheryhmäkodeissa tämä tarkoittaa sitä, että ohjaajat ovat töissä ympäri vuorokauden. Alaikäisten yksin tulleiden lasten kohdalla ryhmä- ja perheryhmäkotien ohjaajat huolehtivat heidän päivittäisestä huolenpidostaan ja kasvatuksestaan. Tuetun asumisen palveluja ostetaan eri paikkakunnilla eri yhdistyksiltä. Kun nuoret tulevat täysi-ikäiseksi, esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ja Varsinais-Suomessa heille ostetaan Ehjä ry:n tukipalveluja kotoutumisen edistämiseksi. Tuesta sovitaan etukäteen sosiaalityöntekijän kanssa. Esimerkiksi Espoon Kilossa on

kolme tukiasuntoa, jossa työntekijät käyvät 3–5 kertaa viikossa. Lisäksi he tekevät kotikäyntejä niiden nuorten luokse, jotka asuvat kaupungin vuokra-asunnoissa. Ohjaajat tukevat nuoren koulua ja työtä, tarjoavat apua virallisissa paperiasioissa ja harrastustoiminnassa sekä antavat psykososiaalista tukea. Avunanto kestää vastaajien mukaan yleensä muutamasta kuu-kaudesta pariin vuoteen ja päättyy nuoren tullessa toimeen itsenäisesti.

”Pakolaiset asuvat pääsääntöisesti maahanmuuttajapalveluiden välivuokraamissa asunnoissa. Ohjaajat toimivat heidän arjessa mukana alusta lähtien ja pakolaiset saavat ohjausta asumisessa paljon ja myös omalla kielellä on järjestyssäännöt, jätelajittelu ym. Ongelmissa ohjaaja on yhteydessä asukkaaseen ja auttaa ongelmien ratkaisussa, ottaa yhteyttä huoltomiehiin, isännöitsijöihin ym.” (ohjaaja, kunnan sosiaalitoimi)

Niistä tahoista, jotka järjestävät tuettua asumista, lähes kaikki (95 %, 17 henkeä) tarjoavat myös satunnaisia kotikäyntejä. Koska vastaajat työskentelevät keskenään eri asemassa ja eri työnantajien palveluksessa, asumisen tukeminen korostuu vastauksissa eri tavoin ja heidän ajatuksensa pakolaisten asumistukipalvelujen ajankohdasta ja kestosta jakautuvat kahteen ryhmään. Osa vastaajista ilmoittaa, että pakolaisen muuttaessa uuteen, ensimmäiseen asuntoonsa Suomessa, häntä tuetaan ja neuvotaan asumisasi- asioissa. Eräs vastaaja korostaa, että asumista tuetaan kotikäynneillä nimenomaan pakolaisen kolmen ensimmäisen Suomessa asu- tun vuoden ajan, jona aikana myös sosiaalityöntekijä ja terveydenhoitaja ovat säännöllisesti yhteydessä asiakkaaseen hänen tilanteensa huomioiden. Toinen puoli vastaajista toteaa tuke- vansa asiakkaitaan asumisasi- asioissa aina tarpeen mukaan. Usealla heistä on asiakkaana perhei- tä, joiden luona omat työntekijät tai muun tahon ohjaajat tai perhetyöntekijät käyvät tarvitta- essa päivittäin. Eräs kyselyyn vastannut mainitsee, että kotikäynneissä on yleensä kyseessä jokin fyysinen tai psyykinen sairaus, vanhemmuuden tukeminen tai lastensuojelullinen syy. Käynnit jatkuvat niin kauan kuin ne koetaan tarpeellisiksi. Yleensä käyntejä on aluksi ti- heämmin ja tilanteen korjautuessa niitä vähennetään. Toinen vastaaja kertoo heidän paikka- kunnalla olevista korttelikodeista, joiden henkilökunta vierailee tarpeen mukaan myös asiak- kaan kotona. Erään kunnan asuntopalvelun työntekijä kertoo tapaavansa vuokralaisen vuokra- sopimuksen allekirjoitustilaisuudessa. Tuolloin asiakkaalle kerrotaan vuokralaisen vastuusta ja joskus myös käydään hänen kotonaan antamassa lisäohjeita asumiseen liittyen. Vastaaja to- teaa, että useimmiten asiakkaat turvautuvat tutun henkilön apuun.

”Sosiaaliohjaaja ja tarvittaessa tulkki tekevät säännöllisiä kotikäyntejä vasta kuntaan muuttaneiden luona ja muiden luona tarvittaessa.” (ohjaaja, kunnan sosiaalitoimi)

”Muun työn ohella esim. tiedotan pakolaisia jos talonmiehellä on heille jotakin kerrottavaa (talonmies ei englanninkielentaitoinen). On neuvottu miten hella toimii, imurin, pyykinpesukoneen käytössä opastettu...” (ohjaaja, kunnan sosiaalitoimi)

Vastaajista reilu neljännes (18 henkeä) kertoo, että heidän toimialueellaan on itsenäisesti toimiva neuvontapiste, jossa pakolaiset voivat käydä hoitamassa nimenomaan asumisasiota (kysymys 5). Vastaajajoukosta reilun puolen (34 henkeä) toimialueella tällaista ei ole. Vastaajat kertovat, että neuvontapisteenä toimivat esimerkiksi alueelliset toimintakeskukset, palvelukeskukset, asuntotoimistot ja asuntopalvelut, vuokratalotoimistot sekä korttelikodit. Toiset vastaajat, joiden toimialueella tällaista neuvontapistettä ei ole, ilmoittavat, että heidän alueellaan asuntoyhtiön asukaspäällikkö tai kiinteistönhoitajat ovat yhteydessä maahanmuuttaja-asiakkaisiinsa. Lisäksi monella paikkakunnalla maahanmuuttotoimistossa hoidetaan myös asumiseen liittyviä asioita. Eräs vastaaja toteaa, että ainoa paikka on sosiaalitoimisto, johon pakolaiset tulevat häntä tapaamaan ongelmatilanteessa.

”Asuntoyhtiöllä on asukaspäällikkö, joka hoitaa yhteyksiä ja tiedottaa pakolaisyksikölle asumiseen liittyvistä asioista. Kiinteistönhoitajat ovat paikalla päivittäin.” (työryhmä, kunnan sosiaalitoimi)

”Meillä on maahanmuuttotoimisto, missä asiakkaat usein hoitavat myös asumiseen liittyvät asiat, vastaanottokeskuksessa ”respa” toimii vastaavana paikkana.” (esimiestehtävissä, maahanmuuttotoimisto)

”[...] pelkästään pakolaisille suunnattua neuvontapistettä, sitä ei ole. Asuntotoimistossa asiakkaamme ovat arkoja asioimaan, ja pyytävätkin usein sosiaalitoimiston henkilökuntaa välittämään viestin asuntotoimistoon.” (sosiaalityöntekijä, kunnan sosiaalitoimi)

43 vastaajaa kommentoi kyselyn kohtaa, jossa tiedusteltiin, mitä muita palveluja tuetun asumisen, kotikäyntien tai neuvontapisteen lisäksi heidän toimipisteessään järjestetään pakolaisille asumiseen liittyen (kysymys 6). Kotikäyntien sekä neuvontapisteen lisäksi monella paikkakunnalla tarjotaan uusille pakolaisasiakkaille asumisinfoja, joissa käydään läpi muun muassa suomalaista asumiskulttuuria, asukkaan oikeuksia ja velvollisuuksia, yleisiä järjestyssääntöjä, kotivakuutusasiaa, paloturvallisuutta sekä kierrätystä. Infot järjestetään usein yhteistyössä eri tahojen kanssa, kuten kaupungin asuntoyhtiön, iltalukion, vastaanottokeskuksen, ryhmäkodin tai Suomen Pakolaisavun Kotilo-hankkeen kanssa. Lisäksi asiakkaille tarjotaan apua paperityössä eli lomakkeiden, kuten asuntohakemuksen täyttämisen ja muuttoilmoituksen tekemisessä sekä muissa konkreettisissa asioissa, kuten asunnon kalustamisessa. Eräät vastaajat kertovat, että heillä on mahdollisuus järjestää pakolaisille tulkkipalveluja. Useat mainitse-

vat järjestävänsä yksilöllisesti räätälöityjä palveluja asiakkaan tarpeen mukaan, esimerkiksi opastusta lähialueilla liikkumiseen tai maksuasioden hoitamiseen. Näillä pyritään tukemaan pakolaisten omatoimista asumista.

”Autetaan ja neuvotaan ensiasunnon haussa sekä huonekaluhankinnoissa ja tarvittaessa voimme käyttää asumisneuvojaa esim. vuokranmaksuasioissa, hädän uhatessa tai ristiriitatilanteissa naapurin kanssa jne.” (ohjaaja, kunnan sosiaalitoimi)

”Ohjaamme asunnon vaihtoihin liittyvissä kysymyksissä konkreettisesti ja pidämme infoja asumisasiossa myös yhdessä kaupungin asuntoyhtiön kanssa.” (esimiestehtävissä, maahanmuuttotoimisto)

”Täytämme asumistukianomuksia heidän puolestaan. Järjestämme yleisiä infotilaisuuksia. Järjestämme palavereita asukkaiden kesken ongelmatilanteissa. Toimimme välikätenä kiinteistöyhtiön /kunnan / [...] ja pakolaisten välillä.” (sosiaalityöntekijä, kunnan sosiaalitoimi)

Neljäkymmentä prosenttia vastaajista (25 henkeä) järjestää asumispalveluja, jotka ovat suunnattuja pakolaisten erityisryhmille, kuten yksinhuoltajille, nuorille, vanhuksille ja liikuntarajoitteisille (kysymys 10). Vastaajista erottuvat ne, jotka järjestävät tuettua asumista yksin tulleille pakolaistaustaisille nuorille. Reilu puolet ei tarjoa erityissuunnattuja palveluita, mutta usea kommentoi, että kaikille asiakkaille annetaan samat palvelut. Erityisryhmille tarjotaan esimerkiksi lisää perhetyöntekijän palveluita ja vammaisten maahanmuuttajien asiat hoidetaan vammaispalveluyksikössä.

”Palvelutarjonta suunnitellaan perhekohtaisesti, kaikki kunnan palvelut ovat käytössä myös maahanmuuttajille, tuen muoto ja tarve hyvin yksilöllistä. Emme nimeä erikseen ”maahanmuuttajille tarkoitettuja asumispalveluita”. (sosiaalityöntekijä, kunnan sosiaalitoimi)

Päätelmät asumistukipalveluista

Monet kunnat pyrkivät huomioimaan uusien maahantulijoiden yksilölliset tarpeet asumisessa ja tuottavat erilaisia asumispalveluita. Asumista koskevia palveluita ostetaan myös ulkopuolisilta palveluntarjoajilta tai ne voidaan järjestää vapaaehtoissektorin voimin. Tarjottujen asumistukipalveluiden sisältö, ajankohta ja kesto vaihtelevat eri kunnissa laajasti. Eri kunnissa ja eri asemassa olevien työntekijöiden kesken asumisen tukeminen ymmärretään monella tavalla. Tämän lisäksi toteuttamistavat vaihtelevat esimerkiksi käytettävissä olevien resurssien mukaan. Asumispalvelut on tässä tutkimuksessa jaettu niiden sisällön perusteella, ilman vastuutahon osoittamista, seuraavasti:

Muuttotuki

Pakolaisia neuvotaan erilaisten sopimusten ja lomakkeiden täyttämässä sekä tukihakemusten tekemisessä. Lisäksi uusia tulijoita autetaan muuttokuljetuksien järjestämisessä, uuden asunnon siivoamisessa ja pienten pintaremonttien tekemisessä.

Asettautumistuki

Pakolaisia neuvotaan niin oman asunnon kuin taloyhtiön eri laitteiden ja muun välineistön käyttämisessä. Pakolaisten kanssa käydään läpi järjestyssäännöt ja varmistetaan tiedon perille meneminen. Uudet asukkaat kutsutaan asumisinfotilaisuuksiin, joissa jaetaan tietoa suomalaisesta asumisesta. Lisäksi apua voidaan antaa huonekalujen hankkimisessa ja asuinalueeseen tutustumisessa.

Tuettu asuminen

Pakolaisille järjestetään tarvittaessa työntekijän tekemiä kotikäyntejä ja käynnit jatkuvat niin kauan, kun ne koetaan tarpeelliseksi. Satunnaisilla kotikäynneillä annetaan pääsääntöisesti erilaista neuvontaa ja ohjausta. Tiiviimpi asumispalvelumuoto on tuettu asuminen, jossa henkilökunta on läsnä tai vierailee asumistiloissa päivittäin. Näin tapahtuu vastaanottokeskuksissa sekä ryhmä- ja perheryhmäkodeissa, joissa ohjaajat ovat paikalla ympäri vuorokauden. Kuntapaikan saaneelle nuorelle voidaan ostaa tuetun asumisen palvelu ulkopuoliselta palveluntarjoajalta, kuten Ehjä ry:ltä.

Lähtökohtana asumistukipalveluiden tarjoamisessa on pakolaisten auttaminen, mutta myös omatoimisuuden ja vastuullisen asumisen vahvistaminen. Pakolaisten kotoutumisen kannalta asumistukipalveluissa tulisikin nähdä tietty tavoitteellisuus: palvelujen tulee tukea itsenäistä asumista sekä liittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan.

Yhteistyö pakolaisten asumisasioissa

Kyselyn avulla selvitimme vastaajien yhteistyökuvioita muiden toimijoiden kanssa pakolaisten asumisasioissa. Vastaajista kolme neljäsosaa (52 henkeä) ilmoittaa tekevänsä käytännön yhteistyötä kunnan eri yksiköiden kanssa (kysymys 7). Yleisimmin kyseessä on kunnan asuntotoimi, sosiaalitoimi, maahanmuuttoyksikkö tai tekninen osasto. Kiinteistöyhtiöiden kanssa yhteistyötä tekee lähes kaksi kolmannesta (39 henkeä) vastaajista, järjestöjen, yhdistysten ja eri hankkeiden kanssa vajaa puolet (26 henkeä) vastaajista ja yritysten kanssa noin joka

kymmenes (10 henkeä) vastaaja. Järjestöistä, yhdistyksistä tai hankkeista useimmin mainitaan Suomen Pakolaisapu ja sen Kotilo-hanke. Lisäksi kerrotaan, että yhteistyötä pakolaisten asumisasioissa tehdään muun muassa Y-säätiön, Suomen Punaisen Ristin, seurakuntien, marttojen ja maahanmuuttajayhdistysten kanssa. Näiden ohella muutama vastaaja kertoo tekevänsä yhteistyötä yksityisten vuokranantajien kanssa tai esimerkiksi maahanmuuttaja-asiakkaidensa naapureiden kanssa.

Vastaajista puolet (30 henkeä) on sitä mieltä, että yhteistyötä muiden asumispalvelutuottajien kanssa tulisi kehittää tai lisätä pakolaisten asumisasioihin liittyen (kysymys 8). Joka kymmenes ei koe tällaista tarvetta ja kolmannes (21 henkeä) ei osaa ottaa asiaan kantaa. Yhteistyön kehittämisestä kiinnostuneet haluaisivat parantaa yhteyksiään muun muassa kunnan asunto-toimeen, paikallisiin kiinteistöyhtiöihin, vuokranantajiin, kolmanteen sektoriin ja erilaisiin säätiöihin, joilla on hallussaan kiinteistöjä. Vuorovaikutusta eri toimijoiden kanssa pidetään tärkeänä ja olennaisena osana asumiseen ohjaavassa toiminnassa. Monet vastaajat ovat sitä mieltä, että maahanmuutto- ja pakolaisasioiden parissa toimivien eri tahojen olisi tärkeää löytää entistä laajemmin keskinäisiä yhteyksiä. Eräs vastaaja toivoisi yhteistyön selkeyttävän yhteisiä linjoja ja toimintatapoja pakolaisten asumisasioiden hoitamisessa. Tehokkaampi yhteistyö asuntotoimen kanssa parantaisi vastaajien mukaan asuntojen löytymistä maahanmuuttajille. Eräs kunnan sosiaalitoimessa työskentelevä vastaaja kertoo, että joitakin vuosia sitten heillä oli mahdollisuus saada asumisohjaajan työpanos käyttöön ja kokemukset siitä olivat hyviä. Toinen vastaaja toivoo yhteistyön tehostumista vastaanottokeskusten kanssa: ”*Monesti pakolaiset ovat totaalisen avuttomia asumisessaan, joten jo vastaanottokeskuksissa tulisi olla tarvittavaa opastusta.*” Muissakin vastauksissa näkyy, että asumiseen liittyvän informaation välittäminen pakolaisille on tärkeä tehdä jo heti maahantulon alkuvaiheessa. Tällöin vastaanottokeskuksilla olisi nykyistä korostuneempi rooli asumiseen ohjaamisessa. Olisi hyvä myös kuunnella pakolaisia itseään heti alkuvaiheessa siitä, millaisia kysymyksiä heillä on liittyen Suomessa asumiseen.

”Teemme paljon yhteistyötä jo nyt, mutta ainahan sitä voisi kehittää, ja ehkä nim. omaan yhteisöllisiä työmuotoja maahanm. vs. kantaväestö.” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

”Pakolaisavun Kotiloprojektin kanssa teemme jatkossa erittäin mielellämme yhteistyötä. Samoin Espoon kaupungin kiinteistöpalveluviraston kanssa haluaisimme lisätä yhteistyötä, jotta nuoret voisivat löytää sujuvammin oman vuokra-asunnon Espoon alueella. Kokemusten vaihto muiden tuetun asumisen toimijoiden kanssa on aina tervetullutta.” (ohjaaja, järjestö)

”[Haluaisimme kehittää yhteistyötä] kaupungissa toimivien järjestöjen ja seurakuntien kanssa yleisiin asumisjärjestelyihin liittyvien asioiden suhteen.” (esimiestehtävissä, maahanmuuttotoimisto)

”[Haluaisimme kehittää yhteistyötä] yksityisten asunnon vuokraajien kanssa, heillä on kaupungissamme usein halvempi hintatasokin.” (koordinaattori, kunnan sosiaalitoimi)

Päätelmät yhteistyöstä

Yhteistyö eri toimijoiden kanssa on olennainen osa asumiseen ohjaavassa toiminnassa. Yhteistyötä pakolaisten asumisasioissa tehdään, mutta tuen ja opastamisen vahvistamiseksi ja monipuolistamiseksi sitä on tärkeä kehittää edelleen. Asumistiedon jakaminen maahantulon alkuvaiheessa ehkäisee väärän tiedon syntyä ja leviämistä. Vastaanottokeskuksen rooli yhdessä muiden pakolaisasioiden parissa toimivien kanssa tulisi nähdä tässä tilanteessa merkittävänä, jotta jo ennalta päästäisiin puuttumaan uusien tulijoiden keskuudessa mahdollisesti oleviin harhaluuloihin suomalaisesta asumisesta.

Tehokkaampi yhteistyö kunnan asuntotoimen, yksityisten vuokranantajien ja laajasti kaikkien vuokramarkkinoilla toimivien kanssa parantaisi sopivien asuntojen löytymistä sekä helpottaisi asunnon vaihtamista. Yhteistyössä toinen huomattava seikka on alueellinen näkökulma eli kaikilla samalla alueella pakolaisten asumisasioiden parissa työskentelevillä tahoilla olisi toivottavaa olla mahdollisuus tavata toisiaan säännöllisesti. Tämä tietenkin edellyttää, että tahot jo tietävät toistensa olemassaolon ja ovat vaihtaneet yhteystietoja keskenään. Säännöllisten tapaamisten tai muun yhteydenoton kautta kaikki tahot saisivat tietää ajankohtaisista asioista ja voisivat pohtia yhteisiä toimintatapoja sekä ratkaisuja erilaisiin asumisongelmiin. Verkoston hahmottaminen helpottaisi, jos kaikista palveluntarjoajista olisi koottuna kaavio, josta selviäisi heidän tarjoamansa palvelut sekä kaikkien keskinäiset yhteydet. Tällainen kaavio palvelisi niin eri palveluntarjoajia kuin pakolaisasiakkaitakin.

Pakolaisille järjestetty asumiskoulutus

Reilusti yli puolet (57 %) vastaajista kertoi, että heidän toimialueellaan ei järjestetä vapaaehtoisten toimesta asumisopastusta pakolaisille (kysymys 9). Noin 10 prosenttia vastaajista (Oulussa, Espoossa, Karjaalla ja Turussa) ei osannut sanoa, järjestävätkö vapaaehtoiset heidän toimialueellaan pakolaisille asumisopastusta. 20 vastaajaa (33 %) 15 eri paikkakunnalta kuitenkin kertoi vapaaehtoisten järjestävän pakolaisille asumiseen liittyvää ohjausta tai koulutus-

ta. Vapaaehtoistoimin järjestettyä asumisopastusta on muun muassa Helsingissä, Vantaalla, Espoossa, Tampereella, Hyvinkäällä, Mikkelissä, Kuopiossa, Kontiolahdella, Järvenpäässä, Rovaniemellä, Ylöjärvellä ja Turussa. Vapaaehtoistyötahoja, joita vastauksissa mainittiin, ovat Suomen Punainen Risti, 4H-kerho, Unipoint, Itä-Vantaan somalikulttuuriyhdistys ry, Somaliopettajat Suomessa ry, Hakunilan kansainvälinen yhdistys ry, seurakunnat, maahanmuuttajien omat järjestöt, Setlementtilouhela ry ja Martta-järjestö. Pakolaisavun Kotilo-projekti mainittiin kommentteissa yhteensä seitsemän kertaa. Muita vastauksissa mainittuja hankkeita ovat Monirinki-hanke (Vantaa) ja ALMA-hanke (Tampere). Vapaaehtoistyöhön kunnissa kuuluu tukihenkilö- ja vertaistukitoimintaa. Rovaniemellä vapaaehtoistyö sisältää esimerkiksi kaveriksi kotopolulle -hankkeen ”kotokaverit”. Projekti toimii Rovaniemellä maahanmuuttotoimiston alaisuudessa, ja kotokavereina toimivat kantaväestöön kuuluvat vapaaehtoiset. Kotokaverit eli kotouttajat ohjaavat uusia pakolaisia pärjäämään suomalaisessa arjessa.

Kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin, järjestetäänkö heidän toimialueellaan pakolaisille asumisopastuskoulutusta ja vajaa puolet (28 henkeä) vastasi tähän myönteisesti (kysymys 11). Tällaista toimintaa löytyy eri kunnista, niin pienemmistä kuin suuremmista eri puolella Suomea. Järjestäjänä toimivat muun muassa asumisneuvojat, kiinteistöyhtiöt, maahanmuuttotoimistot ja eri hankkeet (Kotilo, Omaan kotiin, Intoa monikulttuuriseen työelämään). Koulutus on toisissa paikoissa infotilaisuuksien muodossa ja näitä tilaisuuksia järjestetään, kun uusia asukkaita saapuu. Vastaanottokeskuksissa opastusta antaa henkilökunnan lisäksi keskuksessa pidempään asuneet asukkaat uusille tulokkaille.

Vastaajista, joiden toimialueella järjestetään asumisopastuskoulutusta, lähes puolet on sitä mieltä, että koulutus tavoittaa oikeat asiakkaat (kysymys 12). Eräs vastaaja toteaa, että heidän kunnassa on niin vähän pakolaisia, että kaikki on helppo tavoittaa ja huolehtia henkilökohtaisesti kunkin kohdalla alkuinfoon osallistumisesta jossain vaiheessa. Toinen sanoo, että koulutus kyllä tavoittaa oikeat asiakkaat, mutta tarve koulutuksille on suurempi kuin tämänhetkinen tarjonta. Vertaistuki koetaan hyvänä keinona saada viestiä eteenpäin. Viidennes uskoo, että koulutus ei tavoita niitä asukkaita, joille osallistuminen olisi tarpeen ja kolmannes ei osaa ottaa asiaan kantaa. Muutama vastaaja uskoo, että koulutuksiin ja tapahtumiin saapuvat aktiiviset ihmiset, joilla on vähiten ongelmia, kun samaan aikaan eniten tukea tarvitsevat eivät ole motivoituneita tai valmiita ottamaan tietoa sillä hetkellä vastaan. Tähän kotikäynnit on koettu

parhaimmaksi vaihtoehdoksi. Eräs vastaaja kokee, että pitkään kunnassa asuneita ja tuen ulkopuolella olevia on vaikea tavoittaa.

”Valitettavasti kaikkia ei voida koskaan tavoittaa. Esim. somaleiden kohdalla toivomme viestin etenevän oikeassa muodossa suusanallisesti eteenpäin. Ne, joilla on ongelmia, eivät valitettavasti ole aktiivisimpia hakemaan tietoa ja tukea – etsivään työhön pitäisi olla resursseja.” (asumisneuvoja, kiinteistöyhtiö)

Runsaat puolet niistä vastaajista, joiden toimialueella järjestetään asumisopastuskoulutusta, kokee, että koulutuksissa käsitellään juuri niitä asumisongelmia, joita he itse ovat työssään huomanneet pakolaisia koskettavan (kysymys 13). Tähän vaikuttaa muun muassa se, että koulutukset järjestetään esimerkiksi pakolaistoimistoon tulleiden yhteydenottojen perusteella, työntekijöiden havainnoista tai talonyhtiöiden ja naapurien palautteista eli koulutusta lähdetään suunnittelemaan tarpeen pohjalta, jolloin aikomuksena on tarjota vastaukset asiakkaiden aikaisemmin esittämiin kysymyksiin. Eräs vastaaja uskoo, että monen toimijan yhteistyössä järjestetyissä koulutuksissa katetaan asumiseen liittyvät aihealueet tehokkaasti. Toinen toteaa, että samoja asioita puhutaan vuodesta toiseen. Tällainen ei saisi kuitenkaan jatkua automaattisesti, vaan on tärkeä välillä tarkistaa, mitkä ovat tämän päivän asumisongelmat, koska ne saattavat ajan kuluessa muuttua. Joka kymmenes vastaaja uskoo, että asumiskoulutuksissa ei käsitellä oikeita ongelmia, kun taas reilu kolmannes ei osaa ottaa asiaan kantaa. Eräs maahanmuuttokoordinaattori kirjoittaa: *”[Asumiskoulutuksessa) ei [käsitellä] riittävästi asukkaiden oikeuksia, kuten asuntojen sisääntulotarkastukset, vastuu on kuitenkin vuosienkin jälkeen asukkaalla, joten alkutilanne asumisessa on ns. kriittinen piste.”*

Kyselyssä annetut yleiset kehitysesitykset pakolaisten asumisasiissa koskevat yleensä asumiseen liittyvän tiedon jakamista (kysymys 20). Keinoksi tehokkaampaan tiedottamiseen esitettiin muun muassa nykyistä selkeämpiä ja toimivampia esitteitä. Esitteitä toivottiin pakolaisten omilla kielillä; lisäksi niiden jakamisen tulisi olla tehokkaampaa. Monissa vastauksissa korostettiin sitä, että informaation levittäminen tulisi aloittaa jo maahantulon alkuvaiheessa. Vastaanottokeskusten entistä suurempi rooli asumistiedon levittäjänä nähtiin tärkeänä. Myös kolmannen sektorin toimijoiden asema tiedon jakajana mainittiin merkittävänä ja muutamissa vastauksissa haluttiin lisäksi kehittää eri toimijoiden välistä yhteistyötä.

Useat vastaajat toivovat mahdollisuuksia järjestää lisää konkreettista tukea pakolaisille käytännön asumisessa. Arjessa tukemisella tarkoitetaan esimerkiksi asioimista henkilön tukena

lähikaupassa, pankissa, apteekissa tai Kelassa. Käytännön asumista kotona voidaan vastaajien mielestä tukea tarkoitukseen koulutetuilla avustajilla.

”Asumissäännöt kaikkien asukkaiden kielillä rappukäytävään. Kaikki tärkeät nimet ja puhelinnumerot myös rappukäytävään. Tämän lisäksi kaikki nämä tiedot on jaettava kaikille asukkaille kerran vuodessa tai ainakin aina kun uusi asukas muuttaa sisään ainakin hänelle.” (sosiaalityöntekijä, kunnan sosiaalitoimi)

”Erikielisiä oppaita, mutta ennen kaikkea konkreettista ja pitkäaikaista neuvontaa.” (asemaa ei mainittu, kunnan sosiaalitoimi)

”Opas, jossa paljon kuvien avulla opastusta eri kielisiä” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

”Kuntiin opastuspisteitä tai tukihenkilöitä (myös vapaaehtoisia).” (ohjaaja, järjestö/yhdistys/ hanke)

”Lisää infoiltoja aiheilla: kohtuullinen sähkönkäyttö, jätehuolto, naapuruussuhteet ym. Luku- ja kirjoitustaidottomille kasetteja tai cd-levyjä asumisohjeista omalla kielellä, omankielisen asumisohjauksen liittäminen kunnalliseen ohjaustyöhön, asukasiltoja, jonne velvoite osallistua osana kotoutumista, keskustelupiirejä eri aiheista - ei vain tiedonjakamista.” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

”Pakolaisia vastaanottaviin kuntiin ja kaupunkeihin tulisi palkata asumisen ohjaajia tukemaan maahanmuuttajia (siis muitakin kuin pakolaistaustaisia). Pelkkä asian kertominen tai esitteiden jakaminen ei riitä, vaan tukea ja neuvontaa tarvittaisiin myös kotona.” (ohjaaja, vastaanottokeskus)

Päätelmät asumiskoulutuksesta

Pakolaisten erilainen elämäntilanne ja tausta edellyttävät opastusta ja neuvontaa asumisessa, koska he ovat yleensä iästään ja kokemuksestaan huolimatta samassa asemassa kuin valtaväestöön kuuluvat erityistukea tarvitsevat asuntomarkkinoille tulijat. Asumisopastuskoulutusta löytyykin eri kunnista ja sen katsotaan tavoittavan melko hyvin asumisessa apua tarvitsevat maahanmuuttaja-asiakkaat. Tällä hetkellä kunnissa tarjotun asumisopastuksen määrä on kuitenkin selvästi pienempi kuin opastuksen tarve. Lisäksi nykyistä asumiskoulutusta haittaa usein sen projektiluontoisuus. Oppimisen kannalta olisi hyödyllisempää, jos opastus- ja kouluttamisjaksot kestäisivät pitempään. Jatkuva tai pitkäkestoisempi opastus auttaisi myös säästämään paremmin uusia asioita.

Oppimista suomalaisesta asumisesta tapahtuu myös koulutuksien ulkopuolella esimerkiksi arjen toiminnassa. Tällaisen oppimisen merkitys tulisi nähdä tärkeänä osana pakolaisten asu-

miskoulutusta. Koulutetut vertaistukioppaat ja autenttiset oppimistilanteet, joissa kädestä pitäen neuvotaan ja ohjataan, ovat tehokkaita välineinä viedä tietoa eteenpäin. Erityisesti muiden samassa tilanteessa olleiden maahanmuuttajien tuki auttaa suomalaisen arkeen sopeutumisessa. Vertaistukihan perustuu tulijan omakohtaiseen kokemukseen uudesta asuinmaasta, ja sen vuoksi autettavan kanssa samanlaisessa tilanteessa olleen vertaisoppaan on helpompi ymmärtää, miltä tulijasta tuntuu. Lisäksi samanlaisesta taustasta tulleet tietävät, mitkä asiat suomalaisessa arjessa tuntuvat oudoimmilta ja miten kyseisiin asioihin voidaan perehdyttää ymmärrettävästi. Tapaamiset vertaisoppaiden kanssa tarjoavat myös mahdollisuuden keskustella ja vaihtaa kokemuksia sekä antavat tunteen siitä, ettei ole yksin ongelmiensa kanssa.

Pakolaisia ei tulisi nähdä vain passiivisena opetuksen kohteena, vaan olisi tärkeää lisätä käytäntöjä, joissa neuvonta ja opastus olisivat nykyistä enemmän henkilöitä osallistavia. Opetusympäristöt, joissa on mahdollisuus neuvoa ”kädestä pitäen”, miten jokin asia kodissa toimii tai miten siellä tehdään pieniä korjaustöitä, ovat hyödyllisiä. Tällaisissa opetustilaisuuksissa maahanmuuttajat voivat esimerkiksi tutustua kodin eri laitteisiin ja opetella valvotusti niiden käyttämistä. Lisäksi vuorovaikutus oppimistilanteissa ja palautteen antaminen esimerkiksi jonkinlaisen ”oppimiskortin” muodossa edistäisi uuden tiedon sisäistämistä. Palaute antaa tietoa kehittymisestä ja onnistuminen lisää itsevarmuutta sekä rohkaisee ratkaisemaan asumiseen ja arjen hallintaan liittyviä asioita itsenäisesti.

Pakolaisten asumisongelmat

Ajatuksia ja mielipiteitä pakolaisten asumiseen liittyvistä ongelmista oli kyselylomakkeisiin kirjattu runsaasti (kysymys 14a). Vastauksista on kuitenkin löydettävissä yhteisiä teemoja ja niistä on muodostettu neljä eri luokkaa, joihin vastaukset on jaettu niiden sisällön mukaan. Kommenteista löytyvät neljä keskeistä sisältöä ovat: käytännön arki asumisessa, sääntöjen noudattaminen ja valitukset, vuokranmaksu ja asumiseen liittyvät etuudet sekä asumistarpeet.

Kommentit on jaettu edellä mainittujen neljän eri teeman alle, mutta yleensä vastauksissa kommentoitiin useampia asumiseen liittyviä ongelmia. Kunkin teeman alla on esitetty myös joitakin vastaajien antamia suoria kommentteja siihen, millaisiin ongelmiin pakolaiset useimmiten pyytävät apua.

Käytännön arki asumisessa

Pakolaisten asumiseen liittyvät ongelmat koskevat yleisimmin päivittäisen asumisen ja asunnon huoltamisen (kodin hoidon) aihepiirejä. Suurin osa 55 vastaajasta, jotka kommentoivat kyseisessä kohdassa, kertoivat jonkin edellä mainittuun käytännön asumiseen liittyvän ongelman. Tähän aihepiiriin sisältyviä asioita, kuten huolto- ja korjaustyöt, lämmitys, sähkönkäyttö, kodinkoneiden vaihtaminen ja viat, vesilaskut, parkkipaikat, pesutuvan/saunan käyttö tai jätteidenlajittelu mainitaan vastauksissa yhteensä 43 kertaa. Myös laskujen hoitaminen ja ylisuuret sähkö- ja vesilaskut nostetaan esiin monessa vastuksessa.

”Kattolamppujen kiinnitys, lämpöpattereiden säätö, uuden asunnon löytäminen, pesutuvan käyttö.” (asemaa ei mainittu, maahanmuuttotoimisto)

”Vuokrasopimuksen tekoon liittyvät asiat, sähkö sopimukset, kodinkoneiden käytön opastus ja rikkoutuneiden laitteiden korjauksen selvittely, sääntöjen tulkitseminen ja ongelmien selvittelyssä mukana olo, ristiriidat naapurien kanssa, vesivahingot, tulipalot, asunnon korjaustyöt, ylisuuret sähkölaskut ja niiden selvittely.” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

”Ongelmat liittyvät edellä mainittuihin asioihin eli päivittäisiin asumiseen liittyviin ongelmiin kuten korjaukset, koneiden toimimattomuus, digiboxit yms. Yksittäisiä tapauksissa on syynä rasismi (koirankakkaa oven edessä jne.)” (asemaa ei mainittu, kunnan sosiaalitoimi)

Sääntöjen noudattaminen ja valitukset

Toiseksi eniten vastauksissa oli mainintoja liittyen teemaan sääntöjen noudattaminen ja valitukset (24 kommenttia). Yleisimmät kommentit koskevat asuinyhteisöissä maahanmuuttajien ja kantaväestön välille syntyneitä hankalia tilanteita. Vastauksissa viitataan usein siihen, että suhteet naapureitten kanssa voivat kärjistyä, koska uusilla tulijoilla ei ole riittävän selkeää käsitystä asumisen säännöistä ja niiden noudattamisen merkityksestä. Yksityisen ja yhteisen tilan rajat suomalaisessa asumisessa, ja yleensä arjessa, saattavat olla pakolaisina tulleille epäselviä. Lisäksi osalla maahanmuuttajista mainitaan olevan erilainen elämänrytmi: valvotaan myöhään ja ainakin suomalaisesta näkökulmasta katsottuna esimerkiksi vieraita tulee ja menee jatkuvasti. Myös suvaitsevaisuuden puute ja tietämättömyys erilaista kulttuureista tulevien ihmisten tavoista aiheuttaa vastaajien mukaan säröjä suomalaisten ja maahanmuuttajien välillä.

”Antenniasiat, valitukset naapurien tahoilta, asuntojen vikailmoitukset, kaikki asumiseen liittyvät ongelmat.” (asemaa ei mainittu, kiinteistöyhtiö)

”Laskun maksu, siisteys, kerrostaloasumisen säännöt.” (ohjaaja, järjestö/yhdistys/hanke)

Vuokranmaksu ja asumiseen liittyvät etuudet

Kolmanneksi eniten kommentteja (19 kommenttia) kysymykseen keskeisimmistä pakolaisten asumiseen liittyvistä ongelmista tuli aihepiiristä vuokranmaksu, vuokrasopimus sekä erilaiset asumisen etuisuudet ja tuet. Vastausten mukaan pakolaiset saattavat esimerkiksi arvioida oman taloudellisen tilanteensa paremmaksi kuin se todellisuudessa oli, mistä seuraa vuokra-
rästejä tai muita maksuhuomautuksia. Lisäksi laskujen hoitamisessa ja maksuunpanossa esiintyi vaikeuksia.

”Vuokramaksu, laskujen maksu, muuttoilmoitus, asumistuki, lämmitys, pesutuvan käyttö, ruoanlaitto, kerrostaloasumisen säännöt.” (ohjaaja, järjestö/yhdistys/hanke)

”Vuokranmaksurästit, asunnon heikko kunto, vuokranantajan lähettämät korjauslaskut, asunnossa tapahtuneet mm. vesivahingot, asunnon vaihto halvemmän vuokran toivossa.” (asemaa ei mainittu, kunnan sosiaalitoimi)

”Vuokranmaksuvaikeudet” (asumisneuvoja, järjestö/yhdistys/hanke)

Asumistarpeet

Asunnon koko, sopivuus ja asuinympäristö -teemaan sisältyviä kommentteja mainitaan vastauksissa 18 kertaa. Asumistarpeisiin liittyen pakolaisperheiden elämää haittaa perheen kokoon nähden liian pieni tai liian suuri asunto. Vastausten mukaan joissakin kunnissa pakolaiset asuvat ahtaasti, koska tarjolla ei ole riittävän suuria perheasuntoja. Toisaalta joidenkin pakolaisten mielestä heidän asuntonsa ovat liian suuria, ja he haluaisivat vaihtaa pienempään sekä edullisempaan vaihtoehtoon. Suurimmat syyt pakolaisten haluun vaihtaa asuntoa ovatkin asunnon liian suuri tai pieni koko tai halu maksaa pienempää vuokraa. Eräs vastaaja mainitsi pakolaisten toimintakyvyn heikkenemisen, jonka seurauksena heillä saattaa olla vaikeuksia hoitaa myös asumiseen liittyviä asioita. Lisäksi asunnon huono kunto ja muutostarpeet mainittiin muutamassa vastauksessa. Muutamissa tapauksissa asunnon sijainti ja siihen liittyvät huonot kulkuyhteydet aiheuttavat ongelmia.

”Asunnon kokoon ja asunnon vaihtoon liittyvät asiat, asunnossa olevien koneiden rikkoutuminen.” (sosiaaliohjaaja, kunnan sosiaalitoimi)

”Asunnon pienuus, asumisympäristön rauhattomuus tai jopa vaarallisuus, vastaanottokeskuksen puolella ehkä eniten perheiden eri tavat ja yksityisyyden puute.” (asemaa ei mainittu, maahanmuuttotoimisto)

”Asunto liian pieni (on vaikea vaihtaa asuntoa isompaan), huoltoyhtiö ei tule pyynnöstä huolimatta, rasistiset naapurit (ei uskalleta liikkua ulkona), ongelmia asunnon kunnossa kun muuttavat pois (sisäänmuutto-lomaketta ei ole täytetty, koska kukaan ei ole kertonut

että se pitää täyttää), pyykinpesukoneen käyttö ja varaus ja siitä koituvat ongelmat...”
(asemaa ei mainittu, kunnan sosiaalitoimi)

60 prosenttia vastaajista ehdotti keinoja, joilla pakolaisten asumisongelmia voisi välttää tai ainakin vähentää (kysymys 14b). Vastauksissa nousi esille joitakin ehdotuksia, jotka toistuvat useissa kohdissa. Monessa vastauksessa lähdettiin ajatuksesta, että asumiskoulutuksissa annetut ohjeet menisivät paremmin perille, jos neuvonnan lisäksi olisi mahdollista luoda opetustilanteita, joissa voitaisiin henkilökohtaisesti, niin sanotusti ”kädestä pitäen”, selvittää yleisiä asumiseen liittyviä kysymyksiä. Henkilökohtaisella tasolla tapahtuvaa ohjausta pidettiin tärkeänä noin 30 prosentissa annetuista ehdotuksista. Vastaajien mielestä pakolaiset tarvitsevat käytännön ohjausta erilaisissa pienissä kodin huolto- ja korjaustöissä sekä kodinhoidossa, kuten siivoamisessa ja pyykinpesussa. Ryhmissä toteutetut ohjaukset katsottiin hyödyllisiksi, koska osallistujat kuulevat samalla myös muiden maahanmuuttajien kysymyksiä ja voivat huomata, etteivät aina ole yksin ongelmiansa kanssa. Toinen vastauksissa ehdotettu tapa antaa ohjausta henkilökohtaisella tasolla ovat kotikäynnit. Vastaajien mielestä esimerkiksi ohjaajat voisivat käydä pakolaisten kotona neuvomassa asumiseen liittyvissä kysymyksissä. Eräs vastaaja mainitsi muun muassa erikseen palkatun kotouttamistyöntekijän, joka voisi tehdä säännöllisesti kotikäyntejä, jos ne nähtäisiin tarpeellisena. Monet vastaajat toivoivat myös selkeämpiä esitteitä ja pitivät erittäin tärkeänä, että esimerkiksi taloyhtiöiden järjestyssäännöt ovat saatavilla pakolaisten omilla kielillä. Lisäksi erittäin tärkeänä nähtiin, että kaikki asumista koskeva materiaali jaetaan pakolaisille kotiin, mutta materiaalin tulisi olla saatavilla tai esillä myös jossakin julkisessa tilassa, kuten rappukäytävässä, saunassa ja pesutuvassa.

”Perusteellinen käytännön perehdytys. Olemme aloittaneet joidenkin perheiden kanssa mallioppimiseen liittyvää perehdytystä (pakolaisleireiltä tulevia perheitä) toistuvissa ongelmissa.” (asemaa ei mainittu, maahanmuuttotoimisto)

”Lisää ruohonjuuritason projektihankkeita, joissa työntekijät jalkautuvat ihmisten koteihin ja auttavat arjen asioissa. Moni väärinkäsitys johtuu yksinkertaisesti tiedon puutteesta. Olemme itse kokeneet omassa järjestössämme kotikäyntityön erityisen toimivaksi työmuodoksi.” (ohjaaja, järjestö/yhdistys/hanke)

”Toimiva yhteistyöverkosto eri toimijoiden kesken, asumiseen ja siihen liittyviin ongelmiin opaslehtisiä jaettavaksi kaikkiin maahanmuuttajatalouksiin asiakkaan äidinkielellä.” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

”Vuokranantaja käännättää taloa ja asumista koskevia ohjeita ainakin yleisimmille kielille.” (sosiaalityöntekijä, kunnan sosiaalitoimi)

”Ennaltaehkäisevää neuvontaa ja opastusta mm. vesivahingoista, siitä miten tärkeä on maksaa vuokra ja sähkölaskut ajoissa, miten huolehditaan asunnon kunnosta, oikeat siivoustavat, erikieliset opaslehtiset ja järjestyssäännöt, enemmän asumisohjaajia, jotka ripeästi hoitavat asukkaan epäselvät asumiseen liittyvät asiat, säännöllistä asumisneuvontaa (kaksi kertaa asumisen alussa ei riitä, pakolainen ei sisäistä eikä muista "oppeja"), koulutusta huoltoyhtiöiden henkilökunnalle sekä vuokranantajien edustajille, paremmin organisoitua asiakastoimintaa taloyhtiöissä, asukastoimikuntien tai vastaavien luottamushenkilöiden kouluttamista tukemaan pakolaisten asumista.” (asemaa ei mainittu, kunnan sosiaalitoimi)

”Opastus, neuvonta, info kädestä pitäen näyttäminen.” (kotipalvelutyöntekijä, kunnan kotihoito)

”Aloitetaan mahdollisimman alussa omatoimisesti asioiden hoito, tulkatut asumisinfot ja sosiaalietuuksista kertominen joihin kuuluu harjoitusjaksot ja tehtävät, mielellään juuri maahan tulleille tiivis asumisen seuranta, tukee kotoutumista ja kiinnittymistä asuinalueeseen sekä välittämistä omasta ympäristöstä.” (asumisneuvoja, kiinteistöyhtiö)

Päätelmät asumisongelmista

Pakolaisten asumisessa yksittäiset ongelmat keskittyvät selkeästi vuokralla asumiseen. Vuokranmaksaminen maksaminen, vuokrasopimuksen tekeminen, vuokrasuhteen ja vuokra-käsitteen hahmottaminen aiheuttavat eniten vaikeuksia pakolaisina maahantulleille. Vastauksen perusteella pakolaisilla ei usein ole riittävästi tietoja ja taitoja hallita omaa talouttaan. Monesti maahanmuuttajat voivat joutua vaikeuksiin taloudellisten asioidensa kanssa ja tarvitsevat sosiaalitoimen tukea raha-asioidensa hoitamisessa. Epäsopu maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä sai toiseksi eniten mainintoja asumisongelmiin liittyen. Seuraavaan taulukkoon 1. on koottu vastauksissa useimmiten mainittuja yksittäisiä pakolaisten asumiseen liittyviä ongelmia. Taulukossa esitetyt ongelmat ovat sanatarikkoja lainauksia vastauksista, ja on huomioitava, että yhdessä vastauksessa on saatettu esittää useampia kommentteja samasta aihepiiristä, esimerkiksi vuokraan, vuokrasopimukseen ja vuokranmaksuun liittyen. Mainintojen pohjalta on tuotu esiin joitakin toimenpide-ehdotuksia.

Taulukko 1: Pakolaisten asumisongelmia ja toimenpide-ehdotuksia niiden korjaamiseksi.

Ongelma	Mainittu/krt	Toimenpide-ehdotukset
Vuokranmaksuongelmat	13	Taloustaitojen opetus eli omien tulojen ja menojen seuraaminen, suoraveloitussopimukset pankin kanssa, asumisneuvojan palvelut, raha-asioiden käyminen läpi henkilön opastuksella, maksusuunnitelmat
Ristiriidat naapureiden kanssa/häirintä	12	Tiedottaminen taloyhtiön järjestyssäännöistä ja niiden noudattamisen valvominen; naapureihin tutustuminen ja yhdessä tekeminen; suvaitsevaisuuden lisääminen tietoa lisäämällä; asukasrakenteen huomioiminen ennen pakolaisten sijoittamista; rohkaistaan maahanmuuttajia tulemaan mukaan toimintaan, jolla voi vaikuttaa asuinympäristöön; asukastoimikuntaan osallistuminen; viraomaisen tai muun ulkopuolisen tahon nopea väliintulo
Asunnon korjaukset	11	Tiedottaminen siitä, mitä voi korjata itse, mistä voi kysyä korjausapua, mitä maksaa; opasvihkonen kodin pienistä remonttitoista; talonmiehen ja isännöitsijän yhteystiedot esillä
Tilan puute/liian pieni asunto	11	Keskustelut, joissa perustellaan asiakkaan tilannetta; asumisneuvojan, sosiaalitoimen ja asuntoja vuokraavien eri tahojen yhteistyön tiivistäminen
Pesutuvan käyttäminen	9	Selkeät ja omakieliset ohjeet, ohjeet esillä näkyvässä paikassa
Järjestyssäännöt ja niiden tulkinta	7	Tiedottaminen, opastus
Kodinkoneitten käyttäminen (pesukone, uuni)	7	Opastus henkilön ohjauksessa (näytetään mitä tehdään ja tehdään yhdessä), koulutus, omakieliset ohjeet, omakielinen kodinhoito-opas
Asunnon vaihtaminen	6	Keskustelut, asumisneuvojan, sosiaalitoimen ja asuntoja vuokraavien eri tahojen yhteistyön tiivistäminen
Vuokran suorittaminen	4	Opastus henkilön ohjauksessa (näytetään mitä tehdään ja tehdään yhdessä)
Lampun vaihtaminen	4	Opastus henkilön ohjauksessa (näytetään mitä tehdään ja tehdään yhdessä)
Sateliittianteenit	4	Tiedottaminen
Talonmies	4	Tiedotetaan talonmiehen roolista, yhteystiedot esillä
Saunavuorot	4	Selkeät ja omakieliset ohjeet, ohjeet esillä näkyvässä paikassa
Muita mainintoja (2-3 mainintaa): liikkuminen, pitkät etäisyydet, nukahtamisvaikeudet, vaatehuolto, kalustaminen, pakolaisten keskinäiset ennakkoluulot, saunavuorot, lomakkeiden täyttäminen, vuokrasopimuksen tekeminen, sähkösopimuksen tekeminen, vesivahingot, suuret sähkölaskut, varaston käyttäminen, vedenkäyttö, ruuanlaitto, kieliongelmat, laskujen maksaminen, siisteys, asumistuki, ikkunoiden tiivistäminen, vuokra, vikailmoitusten tekeminen, asunnon huono kunto, pyykkitupa kaukana, Kelan etuisuuksista huolehtiminen		

Kuntien käytännöt pakolaisten sijoittamisessa

Vastaajista 84 prosenttia otti kantaa siihen, ovatko maahanmuuttajille järjestetyt vuokra-asunnot sopivia pakolaisten asuttamiseen (kysymys 15). Vastaajia pyydettiin huomioimaan arvioinneissaan muun muassa asuntojen sijaintia, kuntoa, toimivuutta ja asumisrakennetta. Kysymykseen liittyi myös alakohta, jossa vastaajat pystyivät perustelemaan, miksi heidän mielestään pakolaisille tarkoitetut vuokra-asunnot ovat asumiseen sopimattomia tai miksi asunnot heidän mielestään ovat käypiä pakolaisten asuttamiseen. Hieman yli puolet (53 %) vastaajista piti pakolaisille tarkoitettuja vuokra-asuntoja ominaisuuksiltaan hyvinä. Asunnot nähtiin pääosin hyväkuntoisina ja siisteinä. Lisäksi mainittiin, että useimmiten asunnot sijaitsevat lähellä palveluja, mitä pidettiin myös tärkeänä tekijänä pakolaisten kotoutumisen kannalta. Kuitenkin 19 vastaajaa (31 %) näki pakolaisille tarjotuissa vuokra-asunnoissa myös puutteita. Vuokra-asuntoja käsittelevä kritiikki toi esille lähinnä asuntojen koon eli suurille perheille soveltuvia vuokra-asuntoja ei ole tarjolla kaikissa vastaajien edustamisissa kunnissa. Lisäksi ongelmia aiheuttavat eräiden vastaajien mukaan maahanmuuttajien halu asentaa lautasantenneja vastoin taloyhtiön sääntöjä.

Pakolaisten sijoittamiskäytäntöjä tulisi kehittää, tätä mieltä on lähes kaksi kolmasosaa (37 henkeä) vastaajista (kysymys 16). Noin joka kymmenes (7 henkeä) ei näe kehittämistarvetta olennaisena ja reilulla neljänneksellä (17 henkeä) ei ole asiaan mielipidettä. Kehittämisen kannalta toivotaan erityisesti pakolaisten sijoittamista laajemmin eri kuntiin ja kuntien sisälläkin eri asuinalueille, jotta asukasrakenne olisi monipuolinen. Tämän yhteydessä korostetaan, että kantaväestön keskuudessa asuminen lisää kontakteja suomalaiseen yhteiskuntaan ja edistää kotoutumista. Samaan aikaan esitetään toiveita, että lähialueella asuisi muutamia samaan etniseen ryhmään kuuluvia pakolaisia, jotka saisivat toisiltaan tukea. Vastaajat haluaisivat pakolaisten sijoittamiskäytäntöjen kehittämisen vaikuttavan siihen, etteivät asuinalueet tai jopa kaupungit eriarvoistuisi keskenään esimerkiksi kielen ja etnisten ryhmien mukaan.

”Segregaatiota tapahtuu liikaa ainakin täällä Itä-Helsingissä. Vastuunkantoa omasta elämästä ja sitoutumista oman asuinympäristön viihtyisyyteen tulisi kehittää. Monet maahanmuuttajat ovat tottuneet saamaan hyvin paljon vastikkeettomia etuja, mikä näkyy kohtuuttomina vaatimuksina kiinteistöyhtiön suuntaan.” (asumisneuvoja, kiinteistöyhtiö)

”Siksi ettei ainakaan kaupungin toimenpitein edesautettaisi maahanmuuttajien kerääntymistä vain tietyille alueille, tietenkin pitää muistaa, että vain ensimmäisen asunnon sijaintiin on mahdollista vaikuttaa.” (esimiestehtävissä, maahanmuuttotoimisto)

”Mielestäni pakolaiset voitaisiin alun perin jo sijoittaa pk-seudulle, jos ko. kieli- ja kulttuuriryhmää on olemassa. Ihmiset muuttavat kuitenkin yhteisöjen luokse. Voisi myös pohtia aivan uusien ryhmien lähtökohtamaita ja mahdollista elinkeinoa, jos olisi maaseutupainotteista, silloin alkusijoitus olisi loogisempaa vastaaviin olosuhteisiin.” (koordinaattori, kunnan sosiaalitoimi)

”On tärkeää aina miettiä sijoittamisasioita silloin, kun kuntaan tulee kerralla suurempi ryhmä pakolaisia, asiaan vaikuttaa myös paljon se mistä maasta pakolaiset tulevat, asiaa tulee päivittää aina tarpeen mukaan.” (sosiaaliohjaaja, kunnan sosiaalitoimi)

”Suuret perheet tarvitsisivat suoraan omakotitalon. Kunnilla tai kaupungeilla ei niitä ole, ja kynnys vuokrata niitä yksityisiltä on liian korkea.” (ohjaaja, vastaanottokeskus)

Kuntapaikkojen myöntämisen nopeuttamista toivovat useat vastaajat. Heidän mielestään vastaanottokeskuksista tulisi päästä mahdollisimman nopeasti normaalin asumisen piiriin. Lisäksi vastauksista selviää, että asumismuotoja toivottaisiin olevan muitakin kuin kerrostalovaihtoehto. Muutama vastaaja toteaa, että erityisesti suurista asunnoista on pulaa. Lisäksi tiedonkulku nähdään ongelmallisena ja siihen toivotaan parannusta. Tiedonkulun myötä yhteistyön mahdollisuudetkin kasvavat, kun tiedetään paremmin, mitä muut pakolaisten asumisasioiden kanssa tekemisissä olevat tahot tekevät.

Vastaajien joukosta joka kymmenes on niitä, jotka ovat tyytyväisiä nykyiseen tilaan pakolaisten sijoittamiskäytännöissä. Heidän mielestään sijoittaminen toimii hyvin ja pakolaiset menevät tavallisille asuntomarkkinoille. Nämä vastaajat kokevat, että asuminen on jakautunut melko tasaisesti eri alueille. Osa toteaa, että kuntaan saapuu pakolaisia vain vähän, joten sijoittamisen kanssa ei ole ongelmia.

”Asutamme pakolaisia tasaisesti kaikkiin kaupunginosiin, emme luo tietoisesti tiettyjen kansallisuuksien yhteisöjä. Pienellä paikkakunnalla pakolaiset voivat olla yhteydessä toisiinsa ja kyläillä toistensa luona. Tästä käytännöstä ei ole tullut valituksia pakolaisten taholta. Halutessaan he voivat toki muuttaa ja keskittyä johonkin tiettyyn lähiöön.” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

Päätelmät sijoittamiskäytännöistä

Pakolaisten sijoittamiskäytäntöjen kehittäminen on haasteellista, koska on vaikea löytää ratkaisu, joka olisi paras niin koko Suomen, tietyn kunnan ja itse pakolaisasiakkaan kannalta.

Vastuun pakolaisten vastaanotosta toivotaan jakautuvan tasaisesti eri kunnille ja kuntien sisällä eri alueille. Hajasijoittaminen monipuolistaa asukasrakennetta, mutta samaan aikaan olisi huomioitava palvelujen ja vertaistuen saatavuus eli lähistöllä asuvat samantaustaiset asukkaat.

Asukkaiden henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat asumistarpeisiin. Pakolaisperheet ovat usein monilapsisia, joten he tarvitsevat suuria asuntoja. Näistä on kuitenkin pulaa monessa kunnassa. Asuntovaihtoehtoina ovat usein vain kerrostalot, eikä muita asumismuotoja ole tarjottavissa. Yhteistyö kaikkien vuokra-asuntomarkkinoilla toimivien tahojen, erityisesti yksityisten vuokranantajien kanssa voisi parantaa ja nopeuttaa sopivan asunnon löytymistä.

Pakolaisten tiedon saanti omien verkostojen kautta

27 vastaajaa (44 %) oli sitä mieltä, että pakolaisten vastaanottama tieto esimerkiksi omilta maanmiehiltään koskien asumista ei aina vastannut totuutta, kun taas neljännes vastaajista näki, että pakolaiset saivat omien verkostojensa kautta todenmukaista tietoa (kysymys 17). Eri-laiset huhut liittyen esimerkiksi yhteiskunnalta saataviin tukiin saattavat lähteä maahanmuuttajien keskuudessa helposti liikkeelle ja ne vievät nopeasti vääristynyttä tietoa eteenpäin. Myös asunnon saamiseen liittyy vääriä kuvitelmia, kuten se, että asunnon sijainnin ja koon voi jokainen itse valita tai asumiskuluista Suomessa vastaa miltei aina yhteiskunta. Monissa vastauksissa todettiin, että maahanmuuttajien omien verkostojen välittämä tieto liittyen asumiseen on usein vääristynyttä ja harhaanjohtavaa. Toisaalta muutamassa vastauksessa todettiin samalla, että maahanmuuttajat saavat omilta järjestöiltään myös asiantuntevaa opastusta. Erityisesti kiitosta saivat maassa jo jonkin aikaa asuneet maahanmuuttajat, niin kutsutut vertaisoppaat. Lisäksi vastauksissa mainittiin, että vääriä tietoa ei saada vain maahanmuuttajien omien verkostojen kautta, vaan myös viranomaiset voivat välittää perusteetonta tietoa.

”Ainakin pakolaistaustaisten nuorten kohdalla on tullut monia väärinkäsityksiä siitä millaiseen asuntoon heillä on oikeus, jos esim. nuoren ystävä on päässyt esim. suoraan juuri rakennettuun vuokra-asuntoon. Nuoret ovat tällöin käsittäneet, että myös heidän tulee päästä juuri yhtä hienoon tai yhtä keskeisellä paikalla sijaitsevaan asuntoon.”
(ohjaaja, järjestö/yhdistys/hanke)

”Saatu tieto perustuu usein yksittäisiin kokemuksiin, eikä se ole sovellettavissa toisenlaisiin tilanteisiin. Tieto on fragmentaarista, ja realistinen kokonaiskuva/käsitys puuttuu.” (ohjaaja, vastaanottokeskus)

”Väärät huhut uskotaan usein todeksi, esim. tuen määrä.” (ohjaaja, järjestö/yhdistys/hanke)

”Omat verkostot tuottavat monenlaista tietoa ja se muokkautuu henkilöiden persoonallisten kokemusten kautta, osittain saavat todenmukaista tietoa, osittain eivät.” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

”Sekä että. Oma etninen ryhmä on hyvä tukiverkko, mutta toisaalta sitä kautta kiertää myös paljon huhuja, jotka eivät pidä paikkaansa.” (sosiaalityöntekijä, vastaanottokeskus)

”Maanmiesten kautta saatava tieto usein puutteellista ja osin tarkoituksella harhaan johtavaa. Suomen asumispolitiikka vaikeaselkoista, joten asumisen onnistuminen jollain yksilöllä tietyllä tavalla ei takaa asumisen onnistumista tietyllä tavalla muiden kohdalla.” (sosiaalityöntekijä, ryhmä- tai perheryhmäkoti)

Suurin osa vastaajista eli 39 vastaajaa 61 vastaajasta (63 %) ilmoitti, että heidän käytännön kokemuksensa mukaan pakolaisilla on väärää tietoa sekä suomalaisesta yhteiskunnasta että erityisesti asumisesta Suomessa (kysymys 18). Vastauksista käy ilmi, että kyse on pakolaisten kohdalla usein juuri toisilta maahanmuuttajilta saadusta väärästä tiedosta ja tätä kautta syntyneistä vääristä kuvitelmissa. Myös asianomaisten itsensä tekemistä virheellisistä havainnoista ja tulkinnoista syntyy usein harhaanjohtavaa tietoa. Vastaajien mukaan pakolaisille tiedotetaan liian vähän asumisen tosiasioita tai neuvonta ei ole riittävän perusteellista ja selkeää. Vastausten perusteella pakolaisten asumista koskevat väärät kuvitelmat liittyvät useimmiten vuokranmaksuun, erilaisiin yhteiskunnalta saatuihin tukiin sekä asumisen tasoon Suomessa. Monien, etenkin juuri maahantulleiden, mainittiin yleisesti olevan siinä luulossa, että yhteiskunta vastaa suomalaisten asumiskustannuksista eikä asumiseen sisälly itse asukkaalle muitakaan taloudellisia velvoitteita, kuten sähkö- tai vesimaksuja. Pakolaisina maahan saapuneilla saattaa olla epärealistinen käsitys myös suomalaisten elintasosta ja kodeista: useilla on mielikuva, että Suomessa ”kaikilla on varaa kaikkeen”. Lisäksi joissakin vastauksissa kerrottiin, että pakolaisille on monesti vaikea selittää sitä, miksei aina voi muuttaa juuri sinne, minne itse haluaa.

”Asunnon pitäisi sijaita keskustassa, kaikilla tulisi olla samantasoiset ja -laatuiset asunnot parvekkeineen ja kodinkoneineen, yhteiskunta vastaa asumiskustannuksista - ei asukas, kaikki suomalaiset asuvat tilavissa asunnoissa, omaa vastuuta ei nähdä.” (sosiaalityöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

”Monet maahanmuuttajat eivät sisäistä itse olevansa vastuussa asunnosta esim. siihen liittyvistä maksuista kuten vuokra, sähkö tai jos jotain on tahallisesti hajotettu jonkun muun se pitää korvata eikä heidän ja yleisesti ottaen kaikki pitäisi maksaa sosiaalitoimesta; tiedetään paremmin vuokralaisen oikeudet kuin velvollisuudet. Naapuri kateus on myös ominaista maahanmuuttajille, tiedetään paremmin naapurin saamiset kuin omat.” (ohjaaja, kunnan sosiaalitoimi)

"Asuminen on ilmaista tai joku muu kuin asukas maksaa." (esimiestehtävissä, maahanmuuttotoimisto)

"Riippuu paljon ryhmästä, yksilöstäkin. Toisilla pakolaisille ei aluksi käsitystä toisten asukkaiden huomioon ottamisesta, suuret perheet, joissa paljon lapsia. Yhteisöllinen ajatustapa vs. suomalainen yksilökeskeinen ajatustapa. Ennakkoluulot puolin ja toisin." (koordinaattori, maahanmuuttotoimisto)

"Monesti tuntuu, että muuttaessa vastaanottokeskuksesta pois, asiakkaalla ei ole realistista käsitystä suomalaisesta asumisesta ja nimenomaan siihen liittyvistä velvoitteista. Asiakkailta on suuria vaikeuksia joskus ymmärtää, ettei asunto järjesty heti. Myös monesti asunto haluttaisiin niin läheltä keskustaa, ettei bussia tarvitsisi käyttää. Uskon myös, että asiakkaalle tulee myös yllätyksenä kodin perustamisen kalleus ja se, että sisustaminen on asia, joka täytyy itse tehdä omilla rahoilla. Myös vaikeuksia on ollut siinä, että asiakas hahmottaisi asumiskustannuksensa suhteessa tuloihinsa." (sosiaalityöntekijä, vastaanottokeskus)

"Pakolaiset eivät tiedä että käytännöt eri kunnissa ovat erilaisia." (maahanmuuttajatyöntekijä, maahanmuuttotoimisto)

"Pakolaiset ovat joskus sitä mieltä, että heidän ei tarvitse käyttää omia tulojaan vuokran maksuun ja että asuminen on heille ilmaista." (esimiestehtävissä, kunnan sosiaalitoimi)

"En puhuisi harhoista vaan väärinkäsityksistä yleisesti asumiseen liittyvissä asioissa. Yksilökohtaisia eroja, ei voi yleistää. Lähinnä ongelmia lienee asunnon korjausvastuisiin eli mikä on kenenkin korjattavaa. Jonkin verran väärinymmärrystä asumiskustannusten suorittamisesta, johtunee pitkälti toimeentulotuen ja asumistuen asiakkaiden suuresta osuudesta pakolaisten keskuudessa. Valtaväestön luullaan saavan ko. korvauksia tuloista riippumatta, nämä ovat kuitenkin järjestelmän aiheuttamia väärinkäsityksiä, joita ei viranomaistahot juurikaan selvitä asiakkaille." (maahanmuuttajakoordinaattori, kunnan sosiaalitoimi)

39 vastaajaa (64 %) kommentoi maahanmuuttajien omien organisaatioiden mahdollisuutta osallistua pakolaisten itsenäiseen asumiseen tähtäävään ohjaukseen ja tukemiseen (kysymys 19). Useimmat vastaajista näkivät, että maahanmuuttajat voivat myös itse olla mukana asumisopastuksessa ja asumispalveluiden kehittämisessä. Yleisimmin nostettiin esille maahanmuuttajien mahdollisuus kouluttautua vertaistukioppaiksi. Lisäksi vastauksissa todettiin, että maahanmuuttajien omat organisaatiot voisivat jakaa tietoa asumisesta omalla kielellä ja välittää omakielisiä esitteitä. Eräs vastaaja ehdotti, että maahanmuuttajien omat organisaatiot voisivat ulottaa toimintaansa niille paikkakunnille, joissa ei toimi maahanmuuttajien omia järjestöjä tai yhdistyksiä.

"Tarjoamalla omalla äidinkielellä tapahtuvaa neuvontaa asumisasioiden sekä nimenomaan ne, jotka ovat jo pidempään täällä olleet voisivat kertoa "alkukommelluksistaan"

täällä ja miten kannattaa toimia erilaisissa tilanteissa. Mielestäni etnisen taustan omaavia työntekijöitä tarvittaisiin lisää tämänkaltaisiin neuvontaprojekteihin töihin.” (ohjaaja, järjestö)

”Kouluttautumalla vertaisohjaajiksi ja jakamalla mahdollisimman laajasti omissa medioissa tietoa.” (asumisneuvoja, kiinteistöyhtiö)

”Ostopalveluita kehittämällä ja järjestöjen kanssa tiivistä yhteistyötä tekemällä saataisiin varsin laadukkaita ja toimivia ratkaisuja asumiseen liittyvien ongelmien vähentämiseksi. Kotikäynnit, omankieliset infot, remonttikurssit omalla kielellä yms. paljon mahdollisuuksia.” (esimiestehtävissä, kunnan sosiaalitoimi)

”Antamalla infoa asukkaan oikeuksista ja velvollisuuksista asiakkaan omaan kulttuuri-taustaan peilaten. Suomalaisen on vaikea antaa neuvoja käytännön asumiseen liittyvistä asioista, jos emme tiedä, millaisista asuinoloista asiakas on lähtöisin.” (sosiaalityöntekijä, vastaanottokeskus)

Päätelmät tiedon saannista

Asuttaessa vieraassa maassa maanmiesten tai toisten ulkomaalaisten merkitys tiedonvälityksessä korostuu. Pakolaiset tuntevat tarvitsevansa maanmiestensä apua muun muassa siksi, että heidän suomenkielen taitonsa ei ole kovin hyvä ja näin ollen uuteen yhteiskuntaan ja sen ihmisiin on vaikeampi tutustua. Verkostojen kautta maahanmuuttajilla on hyvä mahdollisuus saada tietoa asumisesta omalla kielellä. Asumista koskevan tiedon saanti maahanmuuttajien omien verkostojen kautta ei kuitenkaan aina ole kovin todenmukaista. Erilaiset huhut esimerkiksi yhteiskunnalta saatavista etuisuuksista saattavat lähteä helposti liikkeelle ja väärä tieto etenee nopeasti verkostojen kautta.

Maahanmuuttajien omat organisaatiot voivat olla mukana kehittämässä toimintamalleja siihen, miten tietoa voidaan välittää parhaiten maahanmuuttajien keskuudessa. Toimintamallien kehittämisen avulla maahanmuuttajille tarjoutuu mahdollisuus osallistua käyttämiensä palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen. On tärkeää saada esille myös asiakasnäkökulmia ja asiakkaiden kokemuksia. Maahanmuuttajia varten koulutetut vertaistukioppaat voivat opettaa uusille tulijoille asumiseen liittyviä tietoja ja taitoja sekä olla toistensa tukena asumisessa. Lisäksi asumisen tukipalveluja käyttävät pakolaiset voivat esimerkiksi keskusteluissa vertaisoppaiden kanssa löytää uusia osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja. Asumisopastuskoulutuksen suunnittelussa tulisi myös huomioida pakolaisina maahan tulleiden harhakäsityksiä suomalaisesta asumiskulttuurista ja jo ennalta puuttua virheellisten tietojen omaksumiseen.

Loppupäätelmät

Suomi on vuodesta 1973 lähtien vastaanottanut lähes 30 000 pakolaista. Heidän joukossaan ovat kiintiöpakolaiset, myönteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat ja perheen yhdistämisen kautta saapuneet henkilöt. Suomi on viime vuosina sitoutunut vastaanottamaan 750 kiintiöpakolaista vuodessa. Heillä on Suomeen tullessaan valmiina oleskelulupa, kuntapaikka ja siellä asunto, eli he pääsevät suoraan kuntalaiseksi ja kunnan palvelujen asiakkaaksi. Turvapaikanhakijoiden reitti kuntalaiseksi on toisenlainen. Turvapaikanhakijat asuvat oleskelulupahakemuksensa käsittelyn ajan vastaanottokeskuksessa, joita Suomessa toimii 11 eri puolella maata. Alaikäiset, ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijalapset, asuvat vastaanottokeskusten yhteydessä olevissa ryhmäkodeissa. Vasta oleskeluluvan saamisen jälkeen heille myönnetään kuntapaikka jostakin kunnasta, jolloin vastaanottokeskuksen asiakkuus päättyy ja sopeutuminen tavalliseksi kuntalaiseksi alkaa. Alaikäiset saavat yleensä paikan perheryhmäkodeista tai muunlaisen tuetun asumisen piiristä. Suuren ryhmän pakolaisista muodostavat kiintiöpakolaisten ja myönteisen päätöksen saaneiden turvapaikanhakijoiden perheenjäsenet, jotka tulevat Suomeen perheen yhdistämisen kautta. Suomen valtio kustantaa perheenjäsenen matkan ja tulli on oikeutettu pakolaisten vastaanottopalveluihin eli hän siirtyy suoraan kuntalaiseksi.

Tutkimuksessa käsitellään asumisasiota nimenomaan pakolaisten eli kuntaan siirtyneiden kiintiöpakolaisten, myönteisen päätöksen saaneiden turvapaikanhakijoiden ja perheen yhdistämisen kautta saapuneiden henkilöiden kohdalla. Tietoa muun muassa pakolaisten asumispalveluista, erilaisista asumistukimuodoista ja yhteistyöstä eri organisaatioiden kanssa hankittiin kyselyn avulla. Vastauksia analyysiin kertyi 61 henkilöltä. Kyselyyn vastanneista maahanmuutto- ja pakolaisasioiden parissa toimivista henkilöistä lähes puolet työskenteli kunnan sosiaalitoimessa, viidennes ulkomaalais- tai maahanmuuttotoimistossa tai vastaavassa, kymmenesosa kiinteistöyhtiössä ja lisäksi yksittäisiä vastaajia oli vastaanottokeskusten, ryhmä- ja perheryhmäkotien sekä erilaisten järjestöjen, yhdistysten tai hankkeiden henkilökunnasta. Suurin osa vastaajista oli ammatiltaan sosiaalityöntekijöitä, reilu neljännes ohjaajia ja muut toimivat muun muassa esimiestehtävissä, koordinaattoreina, toimistotehtävissä tai kotipalvelutyöntekijöinä. Vastaajat edustivat yhteensä 36 kuntaa. Pääkaupunkiseudulla eli Helsingissä, Vantaalla, Espoossa ja Kauniaisissa työskenteli 12 vastaajaa.

Monissa kunnissa ajatellaan uusien maahantulijoiden etuja kertomalla heille heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja olemalla heidän tukena arjen asumiseen liittyvissä asioissa. Vastausten perusteella näyttää siltä, että pakolainen ei joudu selviytymään yksin kohdatessaan ongelmia itsenäisessä asumisessa, sillä kyselyyn vastanneista pakolaisasioiden parissa työkentelevistä lähes 90 prosenttia ilmoittaa järjestävänsä pakolaisille tarvittaessa satunnaisia kotikäyntejä, mikäli asiakkaalle tulee vastaan ongelmatilanteita. Kuntaan muuttaneita pakolaisia ohjataan muun muassa käytännön paperiasioissa, kuten sähkösovimuksen, muuttoilmoituksen ja erilaisten tukihakemusten tekemisessä. Työntekijät voivat auttaa myös muuttokuljetuksen järjestämisessä, kodinkoneiden käytön opastuksessa sekä esimerkiksi huonekalujen hankinnoissa. Lisäksi pakolaisia voidaan ohjata vaikkapa asuinalueeseen tutustumisessa.

Tarpeen vaatiessa apua pyritään antamaan enemmänkin, sillä lähes kolmannes kyselyyn vastanneista järjestää pakolaisille tuettua asumista, jossa henkilökunta on läsnä tai vieraillee asumistiloissa päivittäin. Selvimpänä esimerkkinä tästä ovat vastaanottokeskukset sekä ryhmä- ja perheryhmäkodit, joissa henkilökunta on paikalla ympäri vuorokauden. Lisäksi tuetun asumisen palveluja ostetaan eri paikkakunnilla eri yhdistyksiltä. Olettamuksena on, että moniongelmainenkin kykenee ottamaan tukea vastaan, jos sitä hänelle tarjotaan riittävästi ja yksilöllisesti sekä hänelle itselleen tärkeiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Tuki rakennetaan tiiviin yhteistyön ja kanssakäymisen avulla, asiakasta kuulemalla sekä asteittain vastuuttamalla. Työntekijät voivat toimia apuna sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja auttaa pakolaisia muokkaamaan identiteettiään myönteiseen suuntaan. Tuetussa asumisessa ja auttamisessa on yleensä oleellista läsnä oleva ja kiireetön kohtaaminen asiakkaiden ja työntekijöiden välillä.

Vastaajien ajatukset pakolaisten asumistukipalvelujen ajankohdasta ja kestosta jakautuvat kahteen ryhmään. Osa vastaajista ilmoittaa, että pakolaista tuetaan ja neuvotaan asumisasioiden häntä muuttaessaan uuteen, ensimmäiseen asuntoonsa Suomessa. Näissä vastauksissa korostuu, että asumista tuetaan kotikäynneillä nimenomaan pakolaisen kolmen ensimmäisen Suomessa asutun vuoden ajan. Toinen puoli vastaajista toteaa tukevansa asiakkaitaan asumisasioiden aina tarpeen mukaan, huolimatta siitä, kuinka kauan henkilö on jo asunut Suomessa.

Vastaajista reilu neljännes kertoo, että heidän toimialueellaan toimii neuvontapiste, jossa pakolaiset voivat käydä hoitamassa nimenomaan asumisasioiden. Neuvontapisteen roolin ovat ottaneet esimerkiksi alueelliset toimintakeskukset, palvelukeskukset, asuntotoimistot ja asuntopalvelut, vuokratalotoimistot sekä korttelikodit. Vastaajajoukosta reilun puolen toimialueella

tällaista ei ole. He kertovat, että heidän alueellaan asuntoyhtiön asukaspäällikkö tai kiinteistöhoitajat ovat yhteydessä maahanmuuttaja-asiakkaisiinsa tai kunnan maahanmuuttotoimistossa hoidetaan myös asumiseen liittyviä asioita. Valitettavaa kuitenkin on, että vastausten mukaan löytyy edelleen kuntia, joissa sosiaalitoimisto on ainoa paikka, johon pakolaiset tulevat ongelmia kohdatessaan, oli ongelman laatu mikä tahansa. Usein apua ja neuvoa tullaan pyytämään tietyltä henkilöltä, johon on syntynyt henkilökohtainen kontakti hänen työnkuvaan huolimatta. Tämän vuoksi työntekijöiden tulee auttaa pakolaisten omatoimisuutta, jotta pakolaiset oppisivat selvittämään asioita rohkeasti ja itsenäisesti, eivätkä olisi kaikessa riippuvaisia tietystä tutusta työntekijästä.

Uusille pakolaisille olisi hyvä antaa palautetta myönteisestä kehittämisestä ja onnistumisista arjen selviytymisessä. Palautteen antamisen voidaan olettaa motivoivan ja ohjaavan pakolaisia toimimaan itsenäisesti uudessa kotimaassa. On tärkeä muistaa, että edellytyksenä onnistuneelle auttamiselle on maahanmuuttajan oma motivaatio ja yhteistyöhalu. Auttamista helpottaa, että uudet maahantulijat myös itse ymmärtävät, mitä auttamissuhde heiltä edellyttää: avun tarkoituksena ei ole, että kaikki tehtäisiin asiakkaan puolesta, vaan että asiakas oppisi ratkaisemaan asumiseen ja arjen hallintaan liittyviä asioita itsenäisesti. Auttaminen täytyy siis nähdä osana oppimisprosessia, joka tähtää itsenäiseen asumiseen ja elämiseen.

Pakolaisten asumiseen liittyvät keskeisimmät vaikeudet aiheutuvat usein arjen taitojen puutteellisesta hallinnasta. Ongelmat koskevat yleisimmin päivittäisen asumisen ja asunnon huoltamisen aihepiirejä, kuten huolto- ja korjaustöitä, lämmitystä, sähkönkäyttöä, kodinkoneiden vaihtamista ja vikoja, vesilaskuja, parkkipaikkoja, pesutuvan ja saunan käyttöä sekä jätteenlajittelua. Lisäksi maksujen hoitaminen ja omasta taloudesta huolehtiminen osoittautuvat usein haasteellisiksi uusille tulijoille. Kyselyyn vastanneista runsaat puolet on kuitenkin sitä mieltä, että näitä tyypillisiä ongelmia käsitellään pakolaisille järjestettävissä asumisopastuskoulutuksissa. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että koulutukset järjestetään esimerkiksi pakolaistoimistoon tulleiden yhteydenottojen perusteella, työntekijöiden havainnoista tai talonyhtiöiden ja naapurien palautteista eli koulutusta lähdetään suunnittelemaan tarpeen pohjalta. Koulutuksessa olisi hyvä huomioida, että pakolaisen itsensä tai toisen maahanmuuttajan tekemistä virheellisistä havainnoista ja tulkinnoista voi syntyä harhaanjohtavaa tietoa. Väärä tieto liittyy useimmiten vuokranmaksuun, erilaisiin yhteiskunnalta saatuihin tukiin sekä asumisen tasoon Suomessa. Koulutuksen kautta pitäisikin löytyä keinoja ennaltaehkäistä harhaluulojen ja väärän tiedon syntymistä ja leviämistä.

Kyselyssä vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa siihen, ovatko pakolaisille järjestetyt vuokra-asunnot sopivia heidän asuttamiseen. Asuntotarjonnan riittämättömyys joissakin pakolaisia vastaanottavissa kunnissa heijastuu muun muassa siihen, että tarjolla ei ole pakolaisten toiveita vastaavia asuntoja. Pakolaisten asuntokuntien koko voi poiketa esimerkiksi lapsimäärältään tavanomaiseen suomalaiseen perheeseen verrattuna. Suuremman lapsimäärän sekä äidin ja isän lisäksi pakolaisperheisiin voi kuulua muitakin sukulaisia, kuten isovanhemmat. Vuokra-asuntoja käsittelevä kritiikki tuo esille lähinnä asuntojen koon eli suurille perheille soveltuvia vuokra-asuntoja ei ole tarjolla kaikissa vastaajien edustamissa kunnissa. Tästä huolimatta hieman yli puolet vastaajista pitää pakolaisille tarkoitettuja vuokra-asuntoja ominaisuuksiltaan hyvinä. Asunnot nähdään pääosin hyväkuntoisina ja siisteinä. Pakolaisten kotoutumisen kannalta vastaajat pitävät myös tärkeänä, että asunnot sijaitsivat lähellä palveluja. Muuttajien henkilökohtaiset tekijät, kuten ikääntyminen, vanhemmuus ja monet muut asiat vaikuttavat asumistarpeisiin. Myös asuinalueen on toimittava muuttajan arkipäivässä, joten esimerkiksi julkisen liikenteen yhteyksiin ja palvelujen saavutettavuuteen on kiinnitettävä huomiota.

Lähes kaksi kolmasosaa vastaajista on sitä mieltä, että pakolaisten sijoittamiskäytäntöjä tulisi kehittää. Kehittämisellä toivotaan erityisesti pakolaisten sijoittamista laajemmin eri kuntiin ja kuntien sisälläkin eri asuinalueille, jotta asukasrakenne olisi monipuolinen, eivätkä vain tietyt kunnat joutuisi kantamaan vastuuta pakolaisten vastaanottamisesta. Pakolaisten asumisasioihin ehdotetut kehitysesitykset koskevat asumiseen liittyvän tiedon välitystä sekä sen sisältöä. Keinoksi tehokkaampaan tiedottamiseen esitetään muun muassa nykyistä selkeämpiä ja toimivampia esitteitä. Esitteitä toivotaan pakolaisten omilla kielillä; lisäksi niiden jakamisen tulisi olla tehokkaampaa. Monissa vastauksissa korostetaan sitä, että informaation levittäminen tulisi aloittaa jo maahantulon alkuvaiheessa. Tällöin vastaanottokeskuksilla olisi nykyistä korostuneempi rooli asumiseen ohjaamisessa ja asumistiedon levittäjänä. Myös kolmannen sektorin toimijoiden asema tiedon jakajana koetaan merkittävänä. Vastaajien kehittämisajatusten joukossa esiin nousee, että eri toimijoiden välistä yhteistyötä olisi vietävä eteenpäin ja syvennettävä, sillä yhteistyö on olennainen osa asumiseen ohjaavassa toiminnassa. Muun muassa tehokkaampi yhteistyö asuntotoimen ja yksityisten vuokramarkkinoiden kanssa parantaisi vastaajien mukaan sopivien asuntojen löytymistä sekä helpottaisi asunnon vaihtamista. Maahanmuutto- ja pakolaisasioiden parissa toimivien eri tahojen olisi hyvä löytää entistä laajemmin keskinäisiä yhteyksiä, jotta yhteiset linjat ja toimintatavat pakolaisten asumisasioiden hoitamisessa selkeytyisivät.

Liite 1. Saatekirje

Hyvä vastaanottaja

Olemme Siirtolaisuusinstituutissa aloittaneet hankkeen "Omaan kotiin" yhteistyössä Suomen Pakolaisapu ry:n kanssa. Hankkeen tavoitteena on edistää Suomeen turvapaikanhakijoina tai pakolaisina tulleiden kotoutumista ja vähentää tietämättömyydestä johtuvia ongelmia asuin-alueilla. Osana hanketta suoritetaan kysely, jonka tarkoituksena on selvittää vastaanottokeskusten ja pakolaisia vastaanottavien kuntien käytäntöjä, joilla pakolaisia ohjataan itsenäiseen asumiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Kyselyn avulla halutaan kerätä tietoa palveluista, joita kunnat ja erilaiset organisaatiot tarjoavat pakolaisille asumiseen liittyen. Kerätyistä tiedoista laaditaan selvitys, joka julkaistaan Siirtolaisuusinstituutin Web Reports -sarjassa kesälä 2008. Hanke saa rahoitusta Euroopan pakolaisrahastosta (ERF).

Kysely on suunnattu kaikille pakolaisasioiden kanssa työskenteleville. Toivomme sinun vastaavan kysymyksiin ja lisäksi olisimme erittäin kiitollisia, jos levittäisit tätä saatekirjettä eteenpäin työpaikallasi. Mikäli mieleesi tulee muita sopivia vastaajia (esim. yhteistyöorganisaatiot), pyytäisimme ohjaamaan saatekirjeen myös heille. Kysymyksiin vastaaminen vie vain hetken ja antamasi tiedot ovat erittäin tärkeitä. Toivomme mahdollisimman monen pakolaisasioiden parissa työskentelevän osallistuvan tähän kyselyyn, jotta tutkimuksesta tulisi mahdollisimman kattava ja saisimme selville, miten pakolaisten asumisasiota hoidetaan eri puolilla Suomea. Kyselyssä kerätyt vastaukset käsitellään luottamuksellisina, eikä tietoja luovuteta ulkopuolisille.

Alla olevasta linkistä löydät kyselylomakkeen:

<http://www.migrationinstitute.fi/forms/omaankotiin.htm>

Vastaathan 29.2.2008 mennessä. Kiitos jo etukäteen!

Arvomme kaikkien vastanneiden kesken kodinhoitosalkun. Kodinhoitosalkkuun on valittu hyvät, laadukkaat, ympäristöä säästävät ja tehokkaat tuotteet siivoustyön tekemisen kannalta. Salkku sisältää mm. mikrokuitumopin, teleskooppivarren, ikkunapesusetin ja taikasienin sekä lukuisia muita ammattilaisten käyttämiä tarvikkeita. Kodinhoitosalkun yhteisarvo kuluttajan ohjehinnoin on n. 200 euroa.

Yhteistyöterveisin,

hankkeen tutkijat

Maria Pikkarainen (maria.pikkarainen@utu.fi)

Sirkku Wilkman (sirkku.wilkman@utu.fi)

Siirtolaisuusinstituutti

Linnankatu 61

20100 Turku

Puhelin: 02-2840 440

Fax: 02-2333 460

Liite 2. Kyselylomake pakolaisten asumispalveluista

Taustatiedot

1.a) Työpaikka:

- a.) Kunnan sosiaalitoimi
- b.) Ulkomaalaistoimisto, maahanmuuttotoimisto tai vastaava
- c.) Kiinteistöyhtiö, mikä? _____
- d.) Vastaanottokeskus
- e.) Ryhmäkoti
- f.) Perheryhmäkoti
- g.) Joku muu, mikä? _____

1.b) Työpaikan sijaintikunta: _____

2.) Asema:

- a.) Sosiaalityöntekijä
- b.) Ohjaaja, mikä? (asumisohjaaja, maahanmuutto-ohjaaja) _____
- c.) Kotipalvelutyöntekijä
- d.) Joku muu, mikä? _____

Pakolaisten asumispalvelut

3.) Järjestättekö pakolaisille tuettua asumista, jossa henkilökunta on läsnä/vierailee asumistiloissa päivittäin?

- a.) Kyllä
- b.) Ei

Jos kyllä, millaisia palveluja tarjoatte? _____

Jos kyllä, kuinka kauan palvelu yleensä jatkuu? _____

4.) Järjestättekö pakolaisille tarvittaessa satunnaisia kotikäyntejä, mikäli asiakkaalla ilmenee ongelmia asumisessa?

- a.) Kyllä
- b.) Ei

Jos kyllä, millaisia palveluja tarjoatte? _____

5.) Onko toimialueellanne itsenäisesti toimivaa neuvontapistettä, jossa pakolaiset voivat käydä hoitamassa nimenomaan asumisasiota?

- a.) Kyllä
- b.) Ei
- c.) En osaa sanoa

Mahdolliset perustelut: _____

6.) Mitä muita palveluja edellä esitettyjen lisäksi järjestätte pakolaisille asumisasioissa?

7.) Mitkä ovat ne tahot, joiden kanssa teette säännöllistä käytännön yhteistyötä pakolaisten asumisasioissa?

- a.) Kunnan eri yksiköt, mitkä? _____
- b.) Kiinteistöyhtiöt, mitkä? _____
- c.) Yritykset, mitkä? _____
- d.) Järjestöt ja/tai yhdistykset, mitkä? _____
- e.) Muut, mitkä? _____
- f.) Hoidamme pakolaisten asumisasiat itsenäisesti

8.) Koetteko, että yhteistyötä muiden asumispalvelutuottajien kanssa tulisi kehittää tai lisätä nimenomaan pakolaisten asumisasioissa?

- a.) Kyllä
- b.) Ei
- c.) En osaa sanoa

Jos kyllä, kenen kanssa? _____

9.) Järjestetäänkö toimialueellanne pakolaisille asumisopastusta vapaaehtoisten toimesta?

- a.) Kyllä, kuka järjestää? _____
- b.) Ei
- c.) En osaa sanoa

10.) Järjestättekö asumispalveluja, jotka ovat suunnattuja pakolaisten erityisryhmille, kuten yksinhuoltajille, nuorille, vanhuksille ja liikuntarajoitteisille?

- a.) Kyllä, millaisia? _____
- b.) Ei

11.) Järjestetäänkö toimialueellanne pakolaisille asumisopastuskoulutusta?

- a.) Kyllä, kuka järjestää ja millaista? _____
- b.) Ei
- c.) En osaa sanoa

12.) Jos toimialueellanne järjestetään asumiskoulutusta, tavoittaako se mielestänne oikeat asiakkaat?

- a.) Kyllä
- b.) Ei
- c.) En osaa sanoa

Mahdolliset perustelut: _____

13.) Jos toimialueellanne järjestetään asumiskoulutusta, käsitelläänkö koulutuksessa mielestänne juuri niitä asumisongelmia, joita Te työssänne huomaatte pakolaisia koskevan?

- a.) Kyllä
- b.) Ei
- c.) En osaa sanoa

Mahdolliset perustelut: _____

14.a) Mitkä ovat keskeisimmät ongelmat, joiden vuoksi pakolaiset pyytävät asumiseen liittyvää apua? _____

14.b) Mahdolliset parannusehdotukset, joilla näitä ongelmia voisi välttää:

15.) Ovatko maahanmuuttajille järjestetyt vuokra-asunnot mielestänne sopivia pakolaisten asuttamiseen? Huomioikaa arvioissanne esimerkiksi asuntojen sijainti, kunto, toimivuus ja asumisrakenne.

- a.) Kyllä, miksi? _____
- b.) Ei, miksi? _____
- c.) En osaa sanoa

16.) Tarvitsisiko Teidän mielestänne pakolaisten sijoittamiskäytäntöjä kehittää?

- a.) Kyllä, miksi? _____
- b.) Ei, miksi? _____
- c.) En osaa sanoa, miksi? _____

17.) Saavatko pakolaiset omien verkostojensa kautta mielestänne todenmukaista tietoa suomalaisesta asumisesta?

- a.) Kyllä
- b.) Ei
- c.) En osaa sanoa

Mahdolliset perustelut: _____

18.) Mitkä ovat mielestänne suurimmat harhat (väärit mielikuvat), joita pakolaisilla on suomalaisesta asumiskulttuurista? _____

19.) Millä tavalla maahanmuuttajien omat organisaatiot voisivat mielestänne parhaiten osallistua pakolaisten itsenäiseen asumiseen tähtäävään ohjaukseen ja tukemiseen?

20.) Miten kehittäisitte pakolaisten tarvitsemia asumisopastuspalveluja?
